

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیهما صلوات

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدانا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَشْكُرَهُ إِلَّا بِهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ

آزموده‌ها

نگاهی به تجربیات

و نیازهای روحانیون در حج و عمره

واحد آموزش امور روحانیون، خانه مقام معظم رهبری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آزموده ها

نویسنده:

مرکز تحقیقات حج

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۸	آزموده ها جلد ۱۰
۸	مشخصات کتاب
۸	اشاره
۱۳	مقدمه
۲۴	فصل اول مروری بر توصیه‌ها و دستورالعمل‌های مصوب
۲۴	اشاره
۲۵	کلیات
۲۶	توصیه‌های آموزشی
۳۳	توصیه‌های اخلاقی و تربیتی
۳۵	توصیه‌های سیاسی
۳۶	پیشبینی‌های لازم
۳۸	مدیریت در بحران
۴۰	شرح وظایف معین‌های کاروان حج
۵۵	فصل دوم روحانی موفق، از نگاه روحانیون
۵۵	اشاره
۵۶	عوامل موفقیت روحانیون از نگاه روحانیون
۶۳	فصل سوم در ایران
۶۳	اشاره
۶۴	شناسایی زائران
۶۶	همیاری و همکاری زائران و کمک به ضعفا
۶۷	اجرای طرح احسان
۶۸	کیفیت اداره جلسات

۶۹	مقدمات فقهی حج در ایران
۶۹	۱. تصحیح نماز
۷۰	۲. یادآوری حساب سال
۷۰	۳. بیان کیفیت وصیتنامه
۷۱	۴. استحباب کوتاه نکردن موی سر و صورت
۷۲	۵. پیش نیازهای احرام
۷۳	۶. تذکر نکاتی درباره نیابت
۷۴	۷. کیفیت نماز در فرودگاه و هواپیما
۷۵	۸. بیان کیفیت نماز در مکه و مدینه
۷۵	۹. بیان ثواب نماز در مسجدین شریفین
۷۷	۱۰. بیان فضیلت شرکت در نماز جماعت اهل سنت
۷۸	۱۱. بیان کیفیت نماز خواندن اهل سنت
۸۱	۱۲. نکات قابل ذکر در مورد نماز با اهل سنت
۸۳	۱۳. حکم سجده در مکه و مدینه
۸۴	۱۴. نحوه بیان مناسک و احکام حج در جلسات ایران
۹۱	۱۵. ارجاع احتیاط واجب به فالاعلم
۹۳	فصل چهارم در مدینه
۱۰۱	فصل پنجم در میقات
۱۰۷	فصل ششم در حرم
۱۰۷	اشاره
۱۱۷	بیان نکاتی در اولین جلسه مکه
۱۱۹	کارهای حرام بین احرام عمره تمتع و احرام حج تمتع:
۱۲۱	فصل هفتم اعمال حج
۱۲۱	اشاره

۱۳۵	رمی جمرات و بیتوته در منا
۱۴۱	فصل هشتم دیگر موارد
۱۴۱	اشاره
۱۴۸	نمازی پرفضیلت در ماه ذی قعدة
۱۴۹	نماز اول هر ماه
۱۵۰	نماز ده شب اول ذی حجه
۱۵۰	نماز جعفر طیار
۱۵۱	حریم و حرمت خانواده حج
۱۵۲	درباره مرکز

آزموده ها جلد ۱۰

مشخصات کتاب

نام کتاب: آزموده ها

نویسنده: معاونت امور روحانیون

موضوع: مرجع

زبان: فارسی

ناشر: نشر مشعر

ص: ۱

اشاره

ص: ۶

مقدمه

ص: ۷

آزموده‌ها (۱۰) - نگاهی به تجربیات و نیازهای روحانیون در حج و عمره

از میان همه عبادات "حج" ویژگی‌ها و مزایای متمایزی دارد. توگویی خداوند راز و رمز تهذیب نفس، سیر و سلوک و بالا رفتن از نردبان کمال و معرفت، بلکه گذری بر فلسفه خلقت و گذشته تاریخ از ابتدای هبوط آدم تا بعثت پیامبر خاتم و یادآوری ظهور حجت قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف، را یک جا در حج و مناسک و مشاعرش به یادگار گذاشته است. اگر سالک این راه با مناسک ظاهری و باطنی حج آشنا شود و آن را با شعور و آگاهی انجام دهد، به سوی دریای بی‌کران معارف رهنمون می‌شود و لحظه به لحظه پرده‌ای از گنجینه اسرار و شگفتی‌ها به کنار رفته تا از خود بی‌خود شده و در آسمان معارف توحیدی به پرواز درآید و جذب یار، او را به ملاقات پروردگار برساند.

ص: ۸

چه کسی غیر از روحانی کاروان، در این سیر روحانی به یاری زائر خدا شتافته و دستش را گرفته و به دیدار یار میرساند؟
شان و منزلت روحانیون

روحانیون و کسانی که وظیفه سنگین راهنمایی میهمانان خدا را به عهده دارند، در ادبیات دینی و آموزه‌های وحیانی از شان و جایگاه والا و ممتازی برخوردارند:

الإمامُ الهمامُ أبو مُحَمَّدٍ العَسِكرِيُّ (ع) قال: «حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ آبَائِهِ (ع) أَنَّهُ قَالَ: أَشَدُّ مِنْ يَتِيمِ الْيَتِيمِ الَّذِي انْقَطَعَ عَنْ أَبِيهِ يَتِيمٌ انْقَطَعَ عَنْ إِمَامِهِ وَ لَا يَقْدِرُ عَلَى الْوُصُولِ إِلَيْهِ وَ لَا يَدْرِي حُكْمَهُ فِيمَا يُبْتَلَى بِهِ مِنْ شَرَائِعِ دِينِهِ أَلَا فَمَنْ كَانَ مِنْ شِيعَتِنَا عَالِمًا بِعُلُومِنَا فَهَذَا الْجَاهِلُ بِشَرِيعَتِنَا الْمُنْقَطِعُ عَنْ مُشَاهَدَتِنَا يَتِيمٌ فِي حِجْرِهِ أَلَا فَمَنْ هَدَاهُ وَ أَرشَدَهُ وَ عَلَّمَهُ شَرِيعَتِنَا كَانَ مَعَنَا فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى.» (۱)

امام حسن عسکری از پدران بزرگوارشان نقل میکنند که فرمودند: «سختتر از یتیمی که پدرش را از دست داده یتیمی است که از امامش جدا شده و راهی به سوی او ندارد و وظیفه‌اش را در اعمال دینش نمیداند. آگاه باشید هر یک از شیعیان ما که به علوم ما آگاه باشد پس این جاهل به شریعت و احکام دین که دسترسی به ما ندارد یتیمی است در دامن او، آگاه باشید هر کسی که او را هدایت و ارشاد کند و علم دین و شریعت ما را به او بیاموزد با ما در رفیق اعلی خواهد بود.»

۱- مستدرک الوسائل، ج ۱۷، ص ۳۱۷، ح ۲۰.

ص: ۹

قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْعَسَدِيُّ كَرِيهُ (ع): «حَضَرَتْ امْرَأَةٌ عِنْدَ الصَّديْقَةِ فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ (ع)، فَقَالَتْ: إِنَّ لِي وَالِدَةً ضَعِيفَةً وَقَدْ لُبِسَ عَلَيْهَا فِي أَمْرِ صَلَاتِهَا شَيْءٌ وَقَدْ بَعَثْتَنِي إِلَيْكَ أَسْأَلُكَ، فَأَجَابَتْهَا فَاطِمَةُ (ع) عَنْ ذَلِكَ فَتَنَّتْ فَأَجَابَتْ ثُمَّ تَلَّتْ إِلَيَّ أَنْ عَشَّرْتُ فَأَجَابَتْ ثُمَّ حَجَلْتُ مِنْ الْكَثْرَةِ، فَقَالَتْ: لَا أَشُقُّ عَلَيْكَ يَا ابْنَةَ رَسُولِ اللَّهِ.

قَالَتْ فَاطِمَةُ (ع) هَاتِي وَ سِيلِي عَمَّا بَدَا لَكَ. أَرَأَيْتِ مَنْ أَكْثَرِي يَوْمًا يَصِيءُ عَدُوًّا إِلَى سَيْطَحٍ بِحَمَلٍ ثَقِيلٍ وَ كِرَاهٍ مَائَةٌ أَلْفٍ دِينَارٍ يُثْقَلُ عَلَيْهِ؟ فَقَالَتْ: لَمَّا. فَقَالَتْ: أَكْثَرِيْتُ أَنَا لِكُلِّ مَسْأَلَةٍ بِأَكْثَرِ مِنْ مِائَةٍ مَا بَيْنَ الثَّرَى إِلَى الْعَرْشِ لَوْلَوْ، فَأَحْزَى أَنْ لَا يَثْقَلُ عَلَيَّ. سَمِعْتُ أَبِي (ص) يَقُولُ: إِنَّ عُلَمَاءَ شَيْعَتِنَا يُحْشِرُونَ فَيُخْلَعُ عَلَيْهِمْ مِنْ خِلَعِ الْكِرَامِيَّاتِ عَلَى كَثْرَةِ عُلُومِهِمْ وَ جِدِّهِمْ فِي إِرْشَادِ عِبَادِ اللَّهِ حَتَّى يُخْلَعُ عَلَى الْوَاحِدِ مِنْهُمْ أَلْفُ أَلْفِ حُلَّةٍ مِنْ نُورٍ ثُمَّ يُنَادِي مُنَادِي رَبَّنَا عَزَّ وَ جَلَّ أَيُّهَا الْكَافِلُونَ لِأَيْتَامِ آلِ مُحَمَّدٍ (ع) النَّاعِسُونَ لَهُمْ عِنْدَ انْقِطَاعِهِمْ عَنْ آبَائِهِمُ الَّذِينَ هُمْ أَنْمَتُهُمْ هَوْلَاءِ تَلَامِدُكُمْ وَ الْأَيْتَامُ الَّذِينَ كَفَلْتُمُوهُمْ وَ نَعَسْتُمُوهُمْ فَاخْلَعُوا عَلَيْهِمْ خِلَعِ الْعُلُومِ فِي الدُّنْيَا فَيُخْلَعُونَ عَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْ أَوْلِيَّكَ الْأَيْتَامِ عَلَى قَدْرِ مَا أَخَذُوا عَنْهُمْ مِنَ الْعُلُومِ.» (۱)

امام حسن عسکری (ع) فرمود: زنی نزد فاطمه زهرا (ع) آمد و گفت: مادر ناتوانی دارم که مسئله‌های از مسائل نماز برایش مشتبه شده مرا به نزد شما فرستاده تا پاسخ آن را برایش ببرم.

ص: ۱۰

صدیقه کبری سؤالش را پاسخ دادند اما او نفهمید بار دوم بار سوم تا ده بار برایش توضیح دادند اما باز متوجه نشد و خجالت کشید بار دیگر سؤال کند، گفت: ای دختر رسول خدا (ع) شما را زحمت نمیدهم. بانوی دو سرا فرمود: هرچه میخواهی پرس. آیا اگر کسی را اجیر کنی تا بار سنگینی را به پشت بام برساند و در ازای آن صد هزار دینار مزد بگیرد برای او این کار سنگین است؟ گفت: نه.

حضرت صدیقه فرمود: «من در برابر هر پاسخی که به تو میدهم به اجرتی اجاره شده‌ام که بیشتر از این است که ما بین زمین تا عرش خداوند را از مروارید پُر کنند، پس سزاوار است پاسخ دادن به تو بر من سنگین نباشد. از پدرم رسول خدا (ص) شنیدم که میفرمود: علمای شیعیان محشور میشوند پس به اندازه علم و کثرت کوششان در ارشاد و راهنمایی مردم بر آنان خلعت‌های کرامت پوشانیده میشود تا آنجا که بر یکی از آنان هزار هزار حله نور پوشیده میشود. آنگاه منادی پروردگار عزوجل ندا میدهد: ای سرپرستان ایتم آل محمد و برطرف کنندگان نیاز آنان! در آن زمانی که دستشان از پدران روحانی آنان یعنی امامان کوتاه بود، اینان شاگردان شما و ایتمی هستند که آنان را سر پرستی کردید پس از خلعت‌های علوم در دنیا را بر آنان بپوشانید، آنگاه علما بر هر کدام از ایتم به اندازه علمی که از او گرفته خلعت میپوشانند.»

ص: ۱۱

قَالَ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضَا (ع): يُقَالُ لِلْعَابِدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: نِعَمَ الرَّجُلُ كُنْتَ، هِمَّتُكَ ذَاتُ نَفْسِكَ وَ كُفَيْتَ مَثْوَتَكَ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ.

امام علی بن موسی الرضا (ع) فرمود: روز قیامت به عابد گفته میشود: خوب مردی بودی، همه هم و غم تو نجات دادن خودت بود و زندگیت را مردم تأمین میکردند، اکنون به بهشت درآی

أَلَا إِنَّ الْفَقِيهَ مَنْ أَفَاضَ عَلَى النَّاسِ خَيْرَهُ وَأَنْقَذَهُمْ مِنْ أَعْدَائِهِمْ وَوَفَّرَ عَلَيْهِمْ نِعَمَ جَنَّاتِ اللَّهِ وَ حَصَلَ لَهُمْ رِضْوَانُ اللَّهِ تَعَالَى.

آگاه باشید فقیه کسی است که خیرش را بر مردم سرازیر می کند و آنان را از چنگال دشمنانشان نجات میدهد و نعمتهای بهشت خداوندی را بر آنان به وفور عطا میکند و رضایت پروردگار را برایشان تحصیل مینماید.

وَيُقَالُ لِلْفَقِيهِ: يَا أَيُّهَا الْكَافِلُ لِأَيْتَامِ آلِ مُحَمَّدٍ الْهَادِي لِمَنْ أَحْبَبَهُمْ قِفْ حَتَّى تَشْفَعَ لِمَنْ أَخَذَ عَنْكَ أَوْ تَعَلَّمَ مِنْكَ فَيَقِفُ فَيَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَعَهُ فَنَامًا وَفَنَامًا حَتَّى قَالَ عَشْرًا وَهُمْ الَّذِينَ أَخَذُوا عَنْهُ عُلُومَهُ وَأَخَذُوا عَنْ مَنْ

ص: ۱۲

أَخَذَ عَنْهُ وَعَمَّنْ أَخَذَ عَمَّنْ أَخَذَ عَنْهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَانظُرُوا كَمْ فَرْقٍ بَيْنَ الْمَنْزِلَتَيْنِ.» (۱)

روز قیامت به فقیه گفته میشود: ای سرپرست ایتم آل محمد (ع) هدایتگر برای دوستان ناتوان و همپیمانانشان بایست تا شفاعت کنی برای کسانی که از تو معارف را گرفته یا آموخته‌اند. پس به همراه عالم گروه گروه- تا ده گروه امام شمرده- به بهشت وارد میشوند.

آنان کسانی هستند که از او و از شاگردانش تا روز قیامت علم آموخته‌اند. پس تفاوت بین منزلت و مقام فقیه و عابد را ببینید.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: «قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ (ص) إِلَى الْيَمَنِ وَقَالَ لِي: يَا عَلِيُّ لَا تُقَاتِلَنَّ أَحَدًا حَتَّى تَدْعُوهُ وَائْتِمِ اللَّهُ لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ عَلَى يَدَيْكَ رَجُلًا خَيْرٌ لَكَ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ وَغَرَبَتْ وَ لَكَ وَلَاؤُهُ يَا عَلِيُّ.» (۲)

«با کسی جنگ مکن تا این که او را به اسلام دعوت کنی. به خداوند سوگند هدایت کردن خدا مردی را بر دست تو بهتر است برای تو از آنچه خورشید بر آن طلوع و غروب میکند و تو مولای او میشوی»

۱- بحار الأنوار، ج ۲، ص ۵، ح ۱۰

۲- الکافی، ج ۵، ص ۲۸، ح ۴.

ص: ۱۳

تجربه‌های تبلیغی و ضرورت تبادل و انتقال آنها

بی شک، در مسیر تبلیغ و آموزش آموزه‌های دینی افرادی موفق‌ترند که از تجربه دیگران استفاده کنند و نخواهند تمام راهها را یکی پس از دیگری بیازمایند. از این زاویه، همنشینی با صاحبان تجربه امری سودمند و ضروری است چرا که آنها با گرانترین

قیمت، تجربه‌ها را به دست آورده و ما، با ارزانترین قیمت آنها را فرا می‌گیریم. حضرت امیر (ع) در همین باره می‌فرماید:

«تَسْتَقْبِلُ بِجِدِّ رَأْيِكَ مِنَ الْأَمْرِ مَا قَدْ كَفَاكَ أَهْلُ التَّجَارِبِ بُعَيْتَهُ وَ تَجْرِبَتُهُ فَتَكُونُ قَدْ كُفَيْتَ مَوْنَهُ الطَّلَبِ وَ عَوْفِيَتْ مِنْ عِلَاجِ التَّجْرِبَةِ فَأَتَاكَ مِنْ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَأْتِيهِ وَ اسْتَبَانَ لَكَ مِنْهَا مَا رُبَّمَا أَظْلَمَ عَلَيْنَا فِيهِ يَا بُنَيَّ إِنِّي وَ إِنْ لَمْ أَكُنْ قَدْ عُمِّرْتُ عُمُرَ مَنْ كَانَ قَبْلِي فَقَدْ نَظَرْتُ فِي أَعْمَارِهِمْ وَ فَكَّرْتُ فِي أَخْبَارِهِمْ وَ سَوَّرْتُ فِي آثَارِهِمْ حَتَّى عُدْتُ كَأَحَدِهِمْ بَلْ كَأَنِّي بِمَا انْتَهَى إِلَيَّ مِنْ أُمُورِهِمْ قَدْ عُمِّرْتُ مَعَ أَوْلِيهِمْ إِلَى آخِرِهِمْ فَعَرَفْتُ صَفْوَ ذَلِكَ مِنْ كَدْرِهِ وَ نَفَعَهُ مِنْ ضَرَرِهِ» (۱)

با تصمیم جدی به استقبال اموری بشتاب که اندیشمندان و اهل تجربه، زحمت آزمون آنرا کشیده‌اند و تو را از تلاش بیشتر بی‌نیاز ساخته‌اند، بنا بر این آنچه از تجربیات آنها نصیب ما شده نصیب تو هم خواهد شد بلکه شاید پاره‌ای از آنچه بر ما مخفی مانده (با گذشت زمان) بر تو روشن گردد.

۱- بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۲۰۳.

ص: ۱۴

پسرم درست است که من باندازه همه کسانی که پیش از من می‌زیسته‌اند عمر نکرده‌ام، اما در کردار آنها نظر افکندم و در اخبارشان تفکر نمودم و در آثار آنها به سیر و سیاحت پرداختم تا بدانجا که همانند یکی از آنها شدم، بلکه گویا در اثر آنچه از تاریخ آنان بمن رسیده با همه آنها از اول تا آخر بوده‌ام. من قسمت زلال و مصفای زندگی آنان را از بخش کدر و تاریک باز شناختم و سود و زیانش را دانستم»

علیک بمجالسه أصحاب التجارب، فإنها تقوم علیهم بأغلی الغلاء، و تأخذها منهم بأرخص الرخص.

بر تو باد به همنشینی با صاحبان تجربه، چرا که آنها با گرانترین قیمت تجربه‌ها را به دست آورده و تو، به ارزانترین قیمت از آنها فرا می‌گیری.

به همین منظور "معاونت روحانیون بعثه مقام معظم رهبری" در سال‌های اخیر از روحانیون حج درخواست کرد تا تجربیات و اندوخته‌های خود را که در طول سالیان گذشته به دست آورده‌اند، در قالب "ره آورد سفر معنوی حج" به رشته تحریر در آورند. این آثار و نوشته‌ها پس از وصول و دسته‌بندی موضوعی، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته و نتایج آن به صورت "آزموده‌ها" منتشر شده و در اختیار روحانیون محترم کاروان‌ها قرار می‌گیرد. آنچه در این نوشتار آمده، برگرفته از کلیه ره‌آوردهایی است که روحانیون در سال ۸۶ به معاونت امور روحانیون ارسال کرده‌اند و توسط فاضل ارجمند جناب

ص: ۱۵

حجۃ الاسلام و المسلمین ترابی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته و به رشته تحریر در آمده است. جا دارد از اهتمام و پیگیری و زحمات بی دریغ مؤلف ارجمند تقدیر و تشکر به عمل آید.

فرصت را مغتنم شمرده و از همه روحانیون و معین‌های محترم کاروان‌های حج برای مشارکت فعال در طرح "ره آورد سفر حج" و ثبت و نگارش خاطرات و تجارب خود دعوت به عمل می‌آوریم. منظور از مشارکت فعال، اهتمام روحانیون کاروان‌های حج به نوشتن دقیق و مستند خاطرات، تجارب و توصیه‌هایی است که آگاهی از آنها را به ویژه برای دیگر روحانیون حج مفید و ضروری می‌دانند. بی شک این رویکرد معلومات و تجارب ارزشمند روحانیون را از حصارهای فردی و ذهنی خارج کرده و با عبور از مرزهای زمانی و جغرافیایی، امکان انتقال و بهره‌وری را برای جمع بیشماری فراهم می‌آورد.

در پایان این فراز، ضمن آرزوی توفیق روزافزون برای کلیه عوامل و خدمتگزاران حج و حاجیان، توجه روحانیون محترم را به چند نکته جلب می‌کنیم:

-نقطه نظرات انتقادی، اصلاحی و تکمیلی خود را پیرامون این شماره از آزموده‌ها، برای کمیته تدوین متون آموزشی مستقر در معاونت امور روحانیون ارسال فرمایید.-

در ثبت و نگارش رهاورد سفر حج امسال و سالهای بعد، از تکرار و بازگویی نکاتی که در این شماره یا شماره‌های-

ص: ۱۶

پیش آمده است خودداری ننمایید و صرفاً به ذکر مطالب و نکته‌های بدیع بسنده کنید.

-تجارب و توصیه‌های جدید و کاربردی خود را در مورد انجام صحیح و کامل اعمال و مناسک حج، تدوین و بعد از موسم ارسال فرمایید.

حوزه نمایندگی ولیفقیه در امور حج و زیارت

معاونت امور روحانیون

کمیته تدوین

پاییز ۸۷

ص: ۱۷

فصل اول مروری بر توصیه‌ها و دستورالعمل‌های مصوب

اشاره

کلیات

- التزام به سیاست‌های بعثه مقام معظم رهبری و دستورالعمل‌های ابلاغی.
- رعایت شئون روحانیت در کلیه مراحل سفر.
- حضور با لباس روحانیت در مسجدالنبی و مسجدالحرام.
- اجتناب از پذیرفتن نیابت غیر تبرعی در نماز طواف و موارد مشابه آن.
- خودداری از واسطه شدن در گرفتن امضا و تأییدیه برای مدیران و خدمه کاروان.
- پرهیز از مواضع تهمت.
- حفظ و تقویت نشاط جسمی و روحی در طول سفر.
- انعکاس پیشنهادهای تأثیرگذار در جهت رشد و بهینه‌سازی برنامه‌ها.
- شرکت به موقع در جلسات داخلی و منطقه‌ای بعثه و همراه با زائران در جلسات عمومی و دعای کمیل و غیره.
- گزارش به موقع عملکرد و تکمیل فرم‌های لازم هنگام ورود به کشور عربستان.
- همکاری با رابطین و پاسخ به سؤالات آنان.
- همکاری با مدیر و مطلع ساختن او در جهت پیش‌بینی نیازهای فرهنگی.
- پرهیز از اعمال نظر شخصی و تک‌روی و التزام به مشارکت و مشورت با دیگران.
- تلاش در کاهش مشکلات کاروان و تنش‌های زائران.

ص: ۱۹

- ایجاد جو محبت، دوستی و خیرخواهی در بین اعضای کاروان وزائران.

توصیه‌های آموزشی

- تشکیل حداقل ده جلسه توجیهی و آموزشی برای زائران قبل از سفر.
- برنامه ریزی قبلی برای تقسیم وقت جلسه به بیان احکام، اسرار و معارف، تاریخ، مسائل اخلاقی، تربیتی، اجتماعی و سیاسی.
- رعایت اختصار و گویا بودن مطالب و متناسب بودن آن با حال زائران.
- طبقه‌بندی زائران و انتخاب بهترین شیوه آموزشی مناسب برای آنان.
- رعایت زمان‌بندی و حضور به موقع در جلسات آموزشی.
- شرکت در جلسات آموزشی توجیهی بعثه مقام معظم رهبری.
- اصلاح قرائت و تلبیه زائران.
- پاسخ صحیح به سؤالات دینی و رسیدگی به امور معنوی زائران.
- نظارت، کنترل و حصول اطمینان از انجام اعمال زائران.
- معرفی کتاب‌های مناسب به زائران جهت بالابردن سطح علمی آنان.

ص: ۲۰

- آموزش ساده احکامی که در صحت مناسک لازم و مؤثر است.

ص: ۲۱

- بیان مسائل شرعی مطابق فتوای مرحوم امام خمینی و پاسخ به سؤالات زائران برابر فتوای مرجع تقلید خودشان.
- پرهیز از بیان مسایلی که موجب نگرانی و تشویش زائران می‌شود.
- تشکیل جلسات اختصاصی برای بانوان و توجیه آنان نسبت به احرام از مسجد شجره، مشکلات معذورین، مسئله نذر و موارد دیگر. (در صورتی که کاروان از حضور معینه بهره‌مند است، این مأموریت از طریق وی پیگیری شود)
- پرهیز از نقل موارد اختلافی و اقوال غیر مشهور.
- نظارت و کسب اطمینان از احرام زائران و همراهی و راهنمایی آنان در طول انجام اعمال واجب.
- همراهی زائران و راهنمایی و نظارت در انجام عمره مفرده تکراری در صورت امکان و درخواست زائران.
- نظارت بر انجام مناسک سالمندان و معذورین و انتخاب آسان‌ترین راه برای انجام اعمال.
- برای معرفی بهتر و بهره‌برداری

ص: ۲۲

صحیح‌تر زائران از این سفر معنوی بهتر است که روحانی کاروان در موقع مناسب به بیان و تبیین اسرار و معارف حج پردازد. - روحانیون محترم کاروان تلاش کنند پیش از سفر حداقل یک کتاب تاریخی را در موضوع تاریخ اسلام مورد مطالعه قرار داده و در صورت امکان از جاهای لازم آن یادداشتی همراه خود داشته باشند، تا هنگام زیارت اماکن مورد بهره برداری قرار دهند و در مورد سؤالات احتمالی زائران از قبل جواب داشته

ص: ۲۳

- باشند. به خصوص در مواردی که کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد، مانند شهدای فخر، بدر، ربنده، خیبر، غدیر و امثال آنها.
- مهم‌ترین محورهایی که در مورد تاریخ و اماکن توصیه می‌شود:
 - معرفی اجمالی شبه جزیره عربستان از نظر جغرافیایی و اطلاعاتی کلی در مورد آثار و اماکن اسلامی مکه و مدینه.
 - توضیح کامل پیرامون اماکن زیارتی پیش از موعد مقرر زیارت محل‌های مزبور.

ص: ۲۴

- شرکت در آموزش‌های تاریخی معاونت امور روحانیون در مدینه (ویژه روحانیون)
- انتخاب وقت مناسب با توجه به شرایط زائران برای زیارت و دیدار از اماکن تاریخی.
- توصیه به نوشتن خاطرات و یادداشت مطالب مهم در طول سفر.
- حتی الامکان توجیه و توضیح برای زائران پیرامون اماکن مکه و مدینه از روی نقشه.
- معرفی و زیارت قبور بزرگان و اولیای خدا در قبرستان بقیع برای بانوان از راهروهای شمالی بقیع و روبه قبله.
- در منطقه احد به خاطر جلوگیری از ازدحام و استفاده همگان از فضاهای جلوی قبور شهدا، ابتدا در کنار اتوبوس‌ها توضیح لازم درباره شهدای احد برای زائران داده شود، و سپس برای خواندن زیارت نامه به سمت قبرستان حرکت کرد.

ص: ۲۵

- ذکر شهدای فخر و اشاره به بدر، ربنده، خیبر و غدیر در حد امکان و در اوقات مناسب.
- توجیه بانوان نسبت به اماکن داخل مسجدالنبی (ص) جهت استفاده هنگام تشریف.
- تشریف دسته جمعی همراه با زائران در هفته اول جهت زیارت و آشنایی با آثار اسلامی به جای مانده از صدر اسلام.

توصیه‌های اخلاقی و تربیتی

در سفر حج، بر خلاف عمره، به خاطر کثرت جمعیت، زمان کوتاه انجام اعمال و ناتوان بودن گروهی از زائران از یک سو و از سوی دیگر اعمال طاقت‌فرسای عرفات، مشعر و منا گاهی شرایطی پدیدار می‌شود که به تنش و درگیری در کاروان می‌انجامد و بعضاً شاهد آن هستیم. این مسئله در بین افراد مُسن و ناتوان و عصبی بیشتر ملاحظه می‌شود. روحانی موفق در این موارد با آمادگی قبلی می‌تواند در برقراری آرامش و رفع مشکلات نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا کند. در این جا به مهم‌ترین نکاتی که رعایت آنها از آغاز سفر می‌تواند فضای معنوی کاروان را تلطیف کند، اشاره می‌شود:

- حسن معاشرت با زائران در طول سفر.
- احترام قائل شدن برای کلیه زائران و عدم تبعیض میان آنان در روابط و برخوردها.
- بردباری کردن در برخورد با مشکلات به خصوص هنگام تنگی کردن افراد ناتوان و عصبی.

ص: ۲۷

- رعایت نظم و انضباط در انجام وظایف.
- حضور مرتب در جلسات.
- برخورد عاطفی و متواضعانه با زائران.
- همراهی با زائران هنگام صرف غذا.
- سرکشی به زائران و پاسخگویی به سؤالات ایشان.
- ایجاد آرامش در همسفران و رفع نگرانی از آنان.
- رعایت آداب معاشرت به ویژه هنگام صرف غذا.
- پرهیز از برخورد تحقیرآمیز با زائران.

ص: ۲۸

- چشم پوشی از خطاهای زائران و تذکر پنهانی به آنان.
- سعی در اصلاح ناهنجاری‌های اخلاقی زائران.

توصیه‌های سیاسی

- معرفی کشور عربستان از نظر سیاسی و حکومت.
- اشاره به پیشینه تاریخی عربستان، موقعیت روحانیون و علما و کیفیت اداره مملکت.
- تبیین روابط کشور ایران و عربستان و موقعیت کلی کشور عربستان در بین کشورهای اسلامی.
- معرفی کوتاهی از مذاهب موجود در عربستان.
- پرهیز از بیان مسائل اختلاف برانگیز.
- تبیین دیدگاه‌های امام راحل (ره) پیرامون حج ابراهیمی و حریم شریفین.
- تبیین نظرات امام راحل (ره) و مقام معظم رهبری درباره وحدت مسلمین جهان.

پیشینه‌های لازم

- تشکیل جلسات توجیهی کاروان در ایران و ارایه توصیه‌های لازم به زائران. بدیهی است غفلت از بیان تذکرات مربوط به این مقطع برای زائران به ویژه افرادی که اولین سفر تشریف آنهاست، افزون بر دلهره و اضطراب آنان، موجب رفتارهای ناهمگون و ناهماهنگ زائران در روزهای اول ورود به عربستان می‌شود.
- شناسایی روحی و روانی زائران و پیش‌بینی نیازهای آنان در جهت حسن انجام اعمال و ارتقای معنوی و بهره‌مندی از اعمال.
- سازماندهی زائران در گروه‌های پانزده نفره و استفاده از افراد تحصیل کرده.
- به بانوان توصیه شود از پارچه‌های نازک جهت لباس احرام و چادر استفاده نکنند و لباس‌ها گشاد دوخته شود.
- بانوان نسبت به دوره عادت ماهانه توجه داشته باشند و پیش‌بینی لازم را به عمل آورند.
- در فرودگاه و هنگام پرواز وضعیت نماز زائران در هواپیما و فرودگاه عربستان مطرح شود.
- شناسایی وضعیت تقلیدی زائران و بیان احکام و مناسک به نحوی که با فتوای عموم مراجع سازگار باشد و موارد خاص، جداگانه به زائران مربوط تذکر داده شود. این امر در مسجد شجره و سایر موارد به نحوی که به حالت معنوی احرام لطمه نزنند، به زائران تذکر داده شود.

ص: ۳۱

- اگر صبح‌ها بین‌الحرمین در مدینه تراکم جمعیت باشد با هماهنگی زائران می‌توان از فاصله بین نماز مغرب و عشا و پس از شام استفاده کرد.

مدیریت در بحران

مسافرت همیشه با مشکلاتی روبه‌رو است، به ویژه مسافرت جمعی در کشور بیگانه. حال اگر در طول سفر حج مشکلی برای کاروان و یا یکی از زائران پیش آید، این روحانی و مدیر است که باید با هماهنگی و تدبیر لازم کاروان را هدایت و از نگرانی و دلهره نجات دهند. روحانی کاروان باید از قبل خود را برای بروز مشکلات و حوادث احتمالی آماده کرده باشد. برای مثال:

- پیش‌بینی آن که در کاروان فردی گم شود و جستجو برای پیدا کردن او نیز به نتیجه نرسد.
- اگر در کاروان برخورد فیزیکی بین اعضای کاروان و یا اتباع سایر کشورها به وجود آمد.
- اگر در مسیرهای بین شهری اتوبوس‌ها دچار حادثه‌ای شوند.

ص: ۳۲

- اگر اتوبوس‌ها به موقع نیامدند و یا به موقع به مقصد نرسیدند و یا هتل مطلوب زائران نباشد.
- اگر برای اعضای کاروان حادثه‌ای ناگوار رخ داد.
- اگر مدیر توانایی اداره کاروان را به هر دلیل از دست داد.
- اگر در بین زائران، افراد ناتوان حضور دارند و هیچ کمک و همراهی ندارند.

ص: ۳۳۰

و ده‌ها مورد دیگر که می‌تواند روحانی را با بحران روبه‌رو کند. در این گونه موارد اگر روحانی آمادگی قبلی داشته باشد و راه کار آن را در نظر گرفته باشد، در صورت بروز، سریع تصمیم‌گیری کرده و همه زائران به راحتی از این سختی‌ها خواهند گذشت.

شرح وظایف معینهای کاروان حج

پیش از سفر

- شرکت در جلسات آموزشی پیش از سفر حج، افزون بر آموزش، زمینه‌آشنایی مسئولان کاروان و زائران را با معینه فراهم می‌سازد. از این رو شرکت فعال در جلسات آموزشی اهمیت زیادی داشته و الزامی است. توضیح اینکه خواهران معینه باید از جلسه اول حضور داشته باشند و خود را به زائران معرفی کرده و با هماهنگی مدیر و روحانی کاروان در مکان ثابت و مشخصی مستقر شوند تا زائران برای ارتباط و آشنا شدن با آنها دچار مشکل نشوند.

- در جلسات خواهران لازم است معینه‌ها به سه مورد توجه خاص داشته باشند: "نوع مخاطب و سطح آگاهی آنها"، "تناسب مطالب با مخاطبان"، "مکان و موقعیت زمانی جلسه".

- شناسایی و برنامه‌ریزی برای سالخوردگان و افرادی که مشکلات خاص دارند و نیازمند توجه ویژه و برنامه‌ریزی معینه‌ها بالاخص در هنگام انجام اعمال و مناسک هستند.

ص: ۳۴

- شناسایی افراد آسیب پذیر، معترض و منتقد و ایجاد ارتباط دوستانه و عاطفی با آنان و شنیدن نظرات و پیشنهادهای آنها جهت برنامه‌ریزی و حل مشکلات آنان.
- شناسایی مراجع تقلید بانوان زائر و آگاهی از فتاوی فقهای اختلافی جهت هدایت و راهنمایی بانوان. در صورتی که برخی از بانوان زائر، مرجع مشخصی نداشته باشند، آنان را به لزوم تقلید از فقیه اعلم و کیفیت انتخاب مرجع راهنمایی کنند.
- آشنایی و ارتباط نزدیک با بانوی دستیار (همسر مدیر کاروان) و سعی در ایجاد تفاهم جهت تعاملات لازم در سفر. بدیهی است که اولین ارتباط معینه با دستیار و نوع ارتباط با وی، تأثیر مستقیمی بر قضاوت دستیار و نحوه تعامل او دارد. از این رو حفظ شئون اسلامی و توجه به اخلاق و اصول روان شناسی ارتباط، در ملاقات اول، بسیار حائز اهمیت خواهد بود.
- احترام به تصمیمات مدیر و روحانی و سعی در حفظ هماهنگی در جلسات و حضور فعال در بخش خواهران و انجام حداقل چند جلسه سخنرانی اختصاصی برای بانوان.
- برنامه‌ریزی صحیح و هوشمندانه جهت تذکر به جایگاه و شأن زائر خانه خدا و جذب زائرانی که نسبت به مسائل اعتقادی بی تفاوت یا بی توجه بوده و بدون دین ستیزی و بر اساس تربیت و عادت غلط، بی مبالا هستند.
- آماده سازی روحی بانوان زائر (با توجه به تعلقات و دلبستگی‌های خانوادگی) برای تحمل سختی‌ها و جدایی از

ص: ۳۵

- خانواده و آرامش بخشیدن به آنها با بهره‌گیری از ابزارهای معنوی و عاطفی و زدودن اضطراب از وجود آنان.
- تسهیل و فراهم سازی زمینه‌های لازم برای استفاده بیش‌تر بانوان زائر از فضای معنوی مکه و مدینه. برای مثال در مورد ممنوعیت حضور بانوان حائض در مسجد النبی، می‌توان ضمن هماهنگی‌های لازم با روحانی و مدیر کاروان، جایی خاص را در نزدیک‌ترین مکان ممکن برای بانوان معذور در نظر گرفت تا از برنامه‌های معنوی و ارتباط و نیایش محروم نمانند.
 - دخالت نکردن در اموری که مربوط به روحانی کاروان است و ارجاع زائران در اینگونه مسائل به روحانی محترم؛ برای مثال کیفیت و چگونگی انجام مناسک به طور عام.
 - پرهیز از دخالت در حیطه وظایف دستیار (همسر مدیر کاروان) مانند تنظیم برنامه اتاق‌ها و امکانات رفاهی و
 - ایجاد زمینه‌های ارتباط مستمر با بانوان زائر. چنین ارتباطی با ارائه شماره تلفن (به ویژه تلفن همراه) یا آدرس الکترونیکی برای بانوان زائری که از فناوری روز بهره می‌برند یا حضور زود هنگام در مکان جلسه آموزشی (نیم ساعت قبل از شروع یا نیم ساعت بعد از اتمام جلسه) فراهم می‌شود.
 - تذکر به بانوان زائر در مورد دوری از خرافات و اعمالی که موجب وهن شیعه می‌شود مانند دخیل بستن، قفل زدن به نرده‌ها، انداختن عریضه در حرم یا بقیع. همچنین استفاده از مهر و دستمال کاغذی یا کاغذ و ... جهت سجده در اماکن زیارتی مکه و مدینه.

ص: ۳۶

- کسب آگاهی‌های لازم و تنظیم و طبقه بندی مطالب مورد استفاده در طول سفر که موجب انسجام بخشیدن به یافته‌ها و اطلاعات معینه‌ها می‌شود. اطلاعات لازم برای این سفر معنوی را می‌توان به اختصار در موارد زیر ذکر نمود:
- آگاهی‌های فقهی در مورد احکام مبتلا به، به صورت عام (تقلید، طهارت، نماز، خمس و ...) و فقه زنان به طور خاص و فقه زنان در حج به طور اخصّ و دسته بندی مطالب و دقت در مورد اختلاف فتاوا، به ویژه درباره حیض و استحاضه.
- آگاهی از مناسک و احکام ویژه بانوان و معارف و اسرار حج و فلسفه اعمال.
- آشنایی با مذاهب اسلامی و اختلاف عقاید اهل سنت و شیعه.
- اطلاعات مستند و مستدل در مورد اسلام و زندگانی پیامبر (ص)، ائمه اطهار (ع) و جایگاه ولایت در زندگانی بشر و به طور کلی برخورداری مطلوب از اطلاعات دینی.
- آشنایی با ادعیه، به ویژه دعا‌های مأثوره ذی الحجّه و سرزمین مقدس مکه و مدینه.
- آگاهی‌های جغرافیایی و تاریخی مکه و مدینه به ویژه اماکن حساس و مهم در تاریخ اسلام.
- آگاهی از زندگانی زنان نقش آفرین تاریخ اسلام و ادیان ابراهیمی مانند هاجر، آسیه، مریم، خدیجه، فاطمه بنت اسد، ام‌البنین و حضرت فاطمه (علیهن صلوات الله).

ص: ۳۷

- آگاهی از محدوده حرم و اختلاف فتاوا در مورد مسجد النبی (ص) و مسجد الحرام جهت تبیین شکسته شدن نماز و ورود حائض به قسمت‌های مجاز.

- معینه‌های کاروان‌هایی که «مدینه بعد» هستند، در جلسات پیش از سفر باید کلیه جزئیات احرام و عمره تمتع را بیان کنند؛ به ویژه در مورد کسانی که به عللی هنگام ورود به میقات و یا کمی قبل از آن عذر شرعی پیدا می‌کنند. زیرا این گروه‌ها بلافاصله هنگام ورود به عربستان، محرم شده و وارد مکه می‌شوند و به همین دلیل، فرصتی جهت بیان احکام و مسائل در سفر ندارند.

- راهنمایی‌های ویژه به بانوان زائر و ارجاع به متخصص در اموری که مربوط به معینه نمی‌شود و تخصصی است؛ مثل ارجاع بانوان زائر به پزشک زنان و مشاوره تخصصی در مورد وضعیت عادت ماهانه و تنظیم آن. معینه‌ها نباید در این موارد خاص دخالت کنند. زیرا ویژگی‌های هورمونی افراد متفاوت است و نیاز به معاینات تخصصی دارند. از این رو معینه‌ها در کیفیت استفاده از دارو برای هیچ کس اظهار نظر نکرده و حتی از تجربیات گذشته خویش استفاده نکنند. زیرا این داروها ممکن است در سفر به دلایل مختلف تأثیرات منفی داشته باشند و حتی منجر به بروز مشکلات جسمی در بانوان زائر شوند.

- معینه‌ها باید ارتباط خود را در دو محور به طور گسترده و مداوم قبل از سفر و در طول سفر حفظ کنند: ارتباط با بعثه مقام معظم رهبری جهت آگاهی از آخرین اطلاعات مربوط به

ص: ۳۸

معینه‌ها و ارتباط با روحانی کاروان جهت هماهنگی و تقسیم کار در حیطه مسائل شرعی و فقهی زائران و استفاده از تجربیات وی.

- توصیه به نوشتن خاطرات سفر: معینه‌ها پیش از سفر به بانوان زائر تحصیل کرده و یا حتی زائرانی که در حد خواندن و نوشتن سواد دارند، توصیه کنند که خاطرات خود را بنویسند و اگر پیش از حرکت، این عمل را آغاز کنند، بهتر است. همچنین از آنها بخواهند تجربیات خود را در سفر، پیشنهادهای و انتقادات از کاروان و مجموعه کارکنان، به ویژه نظر خود را درباره معینه بنویسند. بهتر است تأکید کنند این نوشته‌ها بدون نام نویسنده باشد.

- معینه‌ها در هر استان باید از تجربیات معینه‌های سایر استان‌ها و کاروان‌ها استفاده کنند؛ برای شناسایی این افراد می‌توانند از امور روحانیون همان استان یا واحد خواهران معاونت یاری جویند.

حین سفر

- در اولین فرصت مناسب پس از ورود به مکه یا مدینه، خود را به واحد خواهران بعثه معرفی کرده و از برنامه‌های واحد خواهران آگاهی یابند.

- در مدینه یا پیش از اعمال حج در مکه، کاروان‌ها جلساتی دارند که ادامه جلسات ایران خواهد بود و به مطالب خاص مربوط به اعمال حج خواهند پرداخت. معینه‌ها نیز باید در این

ص: ۳۹

جلسه‌ها حضور فعال داشته باشند و با هماهنگی مدیر و روحانی محترم کاروان، زمانی را برای سخنرانی در اختیار بگیرند. همچنین با مشخص شدن شماره اتاق خود و یا اتاقی که اختصاص به پاسخگویی مسائل فقهی دارد، پاسخگویی بانوان زائر باشند. بهتر است هفته‌ای دو یا سه جلسه ویژه خواهران تنظیم شود که البته همکاری همسر مدیر را جهت فراهم ساختن مقدمات و امکانات می‌طلبد.

- جلسات مکه و مدینه در ساعات مشخص و با مشورت روحانی کاروان برگزار شود.

- جلسات باید محدود، مفید و پر بار باشد و از بیان مطالب غیر ضروری و یا غیر مفید پرهیز شود.

- مراسم ادعیه، قرائت قرآن و مباحث اخلاقی ویژه خواهران برگزار شود.

- جهت گفتن مسائل شرعی و مناسک با روحانی همفکری نموده و تقسیم کار صورت گیرد تا از تکرار ملال آور مطالب پرهیز شود.

- در انتخاب زمان برگزاری جلسات، ضمن مشورت با روحانی، بهترین زمان گزینش شود؛ به ویژه در مدینه که ساعات خاصی جهت زیارت بانوان اختصاص داده شده، سعی شود در آن ساعات، جلسه برگزار نشود. معینه‌ها که متولی امور خاص بانوان زائر هستند باید بر این مسئله تأکید داشته باشند.

- معینه‌ها باید با تهیه نشریه‌های بعثه در جریان برنامه‌های تنظیم شده از طرف بعثه مقام معظم رهبری قرار گیرند.

ص: ۴۰

- معینه‌ها همیشه باید در دسترس باشند و در صورت خروج از هتل و عزیمت به حرم مطهر، با هماهنگی قبلی و همراه با عده‌ای از زائران خارج شوند.
- معمولاً از طرف واحد خواهران بعثه مقام معظم رهبری در برخی هتل‌ها جلسات سخنرانی برگزار می‌شود. لازم است معینه‌های حاضر در هتل‌ها برای جمع کردن بانوان زائر و برگزاری این جلسات، کمال همکاری را داشته باشند.
- در ساعاتی که اکثر زائران در هتل حضور دارند، معینه‌ها نیز باید سعی کنند در هتل باشند؛ مانند ساعات بعد از هر نماز، زمان صرف غذا، قبل از رفتن به عرفات و قبل از احرام که معمولاً نیاز بیشتری به معینه‌ها احساس می‌شود. هنگام خروج از مکه و مدینه نیز از جمله زمان‌هایی است که حضور معینه‌ها در بین زائران ضروری است.
- معینه‌ها در زیارت دوره و بازدیدها و برنامه‌هایی که از سوی مدیر یا روحانی تدارک دیده می‌شود حتماً حضور مؤثر داشته باشند و مطالب را با دقت به ذهن بسپارند تا در صورت نیاز زائر، موارد را برای او توضیح دهند.
- معینه‌ها باید در اعیاد و مراسم و مناسبت‌های ویژه، در اجرای برنامه‌ها نقش فعال داشته باشند و از بانوان انگیزه‌مند و توانا جهت اجرای بهتر برنامه‌ها بهره گیرند.
- توجه و دقت معینه‌ها در امور عبادی و استفاده از فرصت‌ها مانند نماز اول وقت و تلاوت قرآن در هر فرصتی که به دست آمد و نیز دائم الذکر بودن و استفاده از تسبیح در راه حرم و

ص: ۴۱

اتوبوس برای شمارش اذکار که نوعی تهییج و تحریک برای دیگران خواهد بود، یکی از بهترین شیوه‌های تبلیغ است که به «تبلیغ عملی» مشهور است. چه نیکوست که معینه‌ها به این نحوه تبلیغی توجه داشته باشند و با انواع اذکار و ختم‌های مستند و مأثوره آشنا باشند و در ضمن از موارد غیر معتبر پرهیز کنند.

- همراه داشتن کتاب‌هایی غیر از کتاب مناسک و مطالعه آنها که توصیه عملی به مطالعه است و موجب جذب زائران با سواد به سوی معینه‌ها می‌شود، امری ضروری است.

در مدینه

- معینه‌ها در اولین زیارت مسجد النبی (ص)، پس از هماهنگی با روحانی کاروان، خواهران را جمع کرده و به همراه یکی از خدمه کاروان به حرم مشرف شوند. در صورتی که پیاده حرکت می‌کنند، با نشان دادن علامت‌هایی که در مسیر قرار دارد، زائران را نسبت به نشانی هتل آشنا کنند.

- افراد جوان، توانا و انگیزه‌مند را جهت کمک به زائران شناسایی کرده و پس از گروه بندی آنها، هر یک از افراد توانمند را مسئول یک گروه قرار دهند تا مشکلی مانند گم شدن زائران و اتلاف وقت آنها پیش نیاید.

- جهت رفع خستگی خواهران، مسیر داخل مسجد را می‌توان از قسمت‌های جدید التأسيس و فضای درونی مسجد به سوی قبر مطهر انتخاب کرد.

ص: ۴۲

- بدون شتابزدگی و در مکانی خلوت، پس از باز شدن درب مسجد برای خواهران، در صورت امکان توضیحات لازم در مورد اماکن مسجد داده شود و از هجوم به سمت جاهای پر ازدحام خودداری شود.
- از آنجا که مرشدات (زنان راهنمای حرم) در مسجد حضور دارند، توضیح با صدای بلند ممنوع است. از این رو توضیحات لازم قبلاً در جلسات داده شود و در حرم، فقط به مکان آن اشاره شود. معینه‌ها باید تلاش کنند با مرشدات درگیر نشوند.
- در میقات و حرم
- معینه‌ها باید در میقات و هنگام تلبیه و اعمال ویژه پیش از ورود به مکه، با بردباری و رویی گشاده که برخاسته از سعه صدر آنهاست، به زائران توجه کنند و با آرامش خویش، اضطراب آنها را برطرف نمایند.
- چنانچه که تعداد بانوان زائر، بیش از یک اتوبوس باشد، در بین راه با هماهنگی مدیر کاروان، قسمتی از راه را در یک اتوبوس و قسمت دیگر را در اتوبوسی دیگر باشند تا پاسخگوی پرسش‌های مسافران و موجب آرامش آنها باشند.
- با دقت در نوع پوشش و کیفیت برخورد زائران در حال احرام با نامحرمان، آنان را نسبت به محرمات تذکر دهند.
- هنگام ورود به حرم، ضمن مراقبت از سالخوردگان در رفتن و آمدن، با دستیار کاروان همکاری نموده و به جمع کردن زائران

ص: ۴۳

کمک کنند و محل مناسبی را که توسط روحانی مشخص شده است، برای بازگشت زائران مشخص کنند.

- معینه‌ها پس از انجام اعمال عمره به یک یک اتاق‌ها سرزده و اعمال بانوان زائر را کنترل کنند تا اگر مشکلی در اعمال دیده شود، با اطلاع و هماهنگی روحانی کاروان به جبران نقص پردازد.

معینه‌ها از وسواس و سخت‌گیری‌های سلیقه‌ای در کنترل اعمال بپرهیزند و مطابق با فتاوی مراجع عمل کنند.

- در برخی از کاروان‌ها فاصله بین ورود به مکه و انجام اعمال عمره تمتع تا «ایام تشریق» زیاد می‌شود و معینه‌ها باید برای این فاصله زمانی که فرصت خوبی جهت ارتباط بیشتر با بانوان زائر است، برنامه‌ریزی کنند. برای نمونه: توجیه بانوان زائر نسبت به استفاده مناسب و بهینه از اوقات حضور در مکه و انجام مستحبات، به ویژه حضور در مسجدالحرام و استفاده از فضای معنوی و مقدس آن و خواندن نمازهای قضا و مستحبی.

وظایف معینه‌ها پس از اعمال حج در مکه

معینه‌های کاروان‌ها که با برگزاری جلسات آموزشی و همدلی و همراهی با زائران در طول سفر، زمینه انجام مطلوب اعمال حج را برای زائران فراهم نموده‌اند، پس از اعمال نیز وظایف دیگری جهت تکمیل مسئولیت خویش دارند:

ص: ۴۴

- کنترل دقیق اعمال؛ به این معنا که با یکایک بانوان زائر ارتباط برقرار کرده و گزارشی از کنترل اعمال جهت ارایه به روحانی کاروان تهیه شود.
- از فرصت‌های باقیمانده جهت تبلیغ دین حداکثر استفاده به عمل آید و جلسات قطع نشود. بهتر است موضوع مباحث به جای مناسک و معارف حج، به مباحثی چون نشانه‌های قبولی طاعات و اعمال، کیفیت و شرایط استجابت دعا، کیفیت حفظ حالات معنوی کسب شده در سفر حج، مباحث خانواده و تربیت و مواردی از این قبیل تغییر یابد. می‌توان با این گونه جلسات به کارهای مربوط به زائران جهت بخشید و حتی نوع تهیه سوغاتی آنها را متناسب با تفکرات معنوی تغییر داد.
- پس از اعمال حج نیز معینه‌ها باید جهت پاسخگویی به سؤالات زائران و رفع مشکلات شرعی و فقهی آنان حاضر باشند و در اتاق خود را باز بگذارند.
- در صورتی که کاروان «مدینه بعد» است، معینه‌ها باید در فرصت بین پایان اعمال و سفر به مدینه منوره با برپایی جلساتی آنها را برای ورود به پایگاه اصلی حکومت اسلامی مهیا سازند؛ داشتن مطالعات تاریخی و آگاهی از سیره رسول خدا (ص) و تاریخ اسلام و برداشت‌های اخلاقی برای زائران در این مقطع، ضروری است.

ص: ۴۵

وظایف شخصی معینه‌ها در سفر

- از وسواس و حساسیت‌های افراطی در طهارت و نجاست پرهیز شود.
- در اتاق‌ها و شقه‌های مخصوص خواهران (گرچه ورود برادران ممنوع باشد) لباس‌های مناسب با شأن مبلغ و معینه پوشند و ساعات نزدیک به صرف غذا که احتمال ورود برادران افزایش می‌یابد، خود و دیگران متذکر حجاب باشند.
- ظاهری آراسته، نظیف و متین داشته باشند و به اخلاق اسلامی متخلق باشند؛ برای مثال، هر روز از زائران خبر بگیرند و به اتاق‌ها، به ویژه اتاق افراد آسیب‌پذیر، سالخورده و بیمار سر بزنند و سراغ همراهان را از افراد بگیرند و از حال آنان جویا شوند.
- حتماً در کنار مسائل فقهی ویژه بانوان، به مباحث اخلاقی و معرفتی مورد نیاز آنان پردازند.
- حتی المقدور در فضاهای عمومی هتل از چادر رنگی استفاده نشود.
- گاهی ذکر و انجام مستحبات، افراد را از انجام صحیح واجبات غافل می‌کند. معینه‌ها باید حداقل برای اولین بار، کاملاً متوجه واجبات و کیفیت طواف خود و اطرافیان باشند و در طواف‌های مستحبی بعدی مستحبات را مراعات کنند.
- معینه‌ها نه تنها باید از بحث‌های اختلاف‌انگیز با زائران پرهیزند، بلکه برای حل اختلافات میان زائران و ایجاد رابطه صمیمی و صادقانه بین آنان کوشش کنند.

ص: ۴۶

- رابطه عاطفی و کاری بین معینه و دستیار (همسر مدیر) در طول سفر باید در سطح بالایی باشد. انتظارات بی‌جا، برخوردهای آمرانه و انتقاد از دستیاران در برابر زائران، به این رابطه آسیب می‌رساند.

- باید امور شخصی مربوط به خود را به دیگران واگذار نکنند و در مواردی که بتوانند و منعی وجود نداشته باشد، به دیگران هم کمک کنند.

- کوشش در نظافت اتاق و به ویژه اطراف تخت شخصی معینه‌ها و نیز سرویس بهداشتی مشترک و ایجاد نظم در وسایل شخصی (کتاب، لباس، حوله و ...) از وظایف مهم معینه‌ها در سفر به شمار می‌رود.

پس از سفر حج

- پس از اتمام اعمال و سفر حج، معینه‌ها باید به تحلیل عملکرد خویش و ارزیابی از فعالیت‌ها پرداخته و نقاط ضعف و قوت خود را یافته و بررسی کنند. این مرحله را «خود تحلیلی» می‌گویند که در صورت صرف وقت و انصاف، می‌توان در این مرحله برای سفرهای بعدی برنامه‌ریزی صحیح و کاملی انجام داد. زیرا پس از تحلیل عملکرد، می‌توان به اصلاح نقاط ضعف و تقویت نقاط قوت پرداخت.

- چنانچه بانوان زائر مایل به ادامه ارتباط با معینه‌ها در ایران باشند، اگر با این ارتباط جنبه تبلیغی معینه‌ها همچنان حفظ

ص: ۴۷

شود، بسیار خوب است. سفر حج می‌تواند اساس و شروع یک ارتباط عمیق معنوی و صمیمانه بین معینه و بانوان زائر باشد. - معینه‌ها پس از سفر نیز باید با واحد خواهران بعثه و پایگاه اطلاع رسانی معاونت امور روحانیون در تماس باشند و از اطلاعات جدید و برنامه‌های مربوط به معینه‌ها آگاهی یابند و مطالعات خود را گسترش دهند. بدیهی است با این ارتباط مستمر از محصولات جدید فرهنگی اعم از کتاب، لوح فشرده یا

CD

، بروشور، نشانی سایت‌ها و ..) در رابطه با حج اطلاع یافته و خود را برای سفرهای بعدی، مجهزتر و مطلع‌تر خواهند نمود.

ص: ۴۸

فصل دوم روحانی موفق، از نگاه روحانیون

اشاره

عوامل موفقیت روحانیون از نگاه روحانیون

- مانوس شدن با زائران سبب تسهیل در پذیرش آنان می‌شود.

- از تذکر معایب و نقائص عوامل کاروان در جلسات عمومی خودداری شود زیرا سبب موضع‌گیری و مقاومت آنان شده و عکس العمل منفی آنان را به دنبال دارد. در برخی موارد نیز امور کاروان مختل و چه بسا کنترل آن از دست روحانی و عوامل خارج شده و در کیفیت اعمال زائران اثر خواهد گذاشت.

- بی‌اعتنایی تعدادی از زائران به روحانی کاروان، در اثر تبلیغات مخرب موجب شرکت نکردن آنان در جلسات و گرم نگرفتن آنان با روحانی می‌شود. برخورد‌های عاطفی و صمیمی روحانی در این گونه موارد مانند سراغ گرفتن، پیشی گرفتن در سلام و احوال‌پرسی - موجب رنگ باختن ذهنیت‌های منفی می‌شود.

- کیفیت زندگی روحانی در طول سفر تأثیر به‌سزایی در جذب زائران دارد. تواضع و فروتنی، ساده زیستی، خود را برتر از دیگران ندیدن، عمل کردن به آنچه می‌گوید، موجب جلب قلوب زائران می‌شود و بهره‌گیری معنوی آنان از روحانی را افزایش می‌دهد.

رسول خدا (ص) در همین باره ضمن توصیه به عبد الله بن مسعود می‌فرماید:

«عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): يَا ابْنَ مَسْعُودٍ لَا تَكُونَنَّ مِمَّنْ يَهْدِي النَّاسَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُهُمُ بِالْخَيْرِ وَهُوَ غَافِلٌ عَنْهُ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ

ص: ۵۰

وَتَسْوُونَ أَنْفُسَكُمْ إِلَىٰ أَنْ قَالَهُ (ص) يَا ابْنَ مَرْسُودٍ فَلَا تَكُنْ مِمَّنْ يُشَدُّ عَلَى النَّاسِ وَيُخَفِّفُ عَلَى نَفْسِهِ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ. (۱)

- آرامش و وقار روحانی، ادب و عفت کلام و سخن زیبا، سعه صدر و بررسی امور زائران و عوامل و خدمه، کاروان را همچون یک کشتی آرام به پیش می‌برد.

- روحانی در مواجهه با زائران سبقت در سلام، لبخند، دلجوئیز آنان و استفاده از تعابیری همچون "خسته نباشید، خوش آمدید، قبول باشد، مهمان خدا و رسول خدا (ص)" توأم با تواضع را پیشه خود کند.

- احترام متقابل روحانی، معین و معینه و ارج نهادن به زحمات یکدیگر در انظار عمومی زائران از ضروریاتی است که هیچگاه نباید از آن غفلت کرد. امام راحل می‌فرمود: اگر تمام انبیا و پیامبران در یک جا جمع شوند با هم توافق نظر دارند و اختلافی بین آنان پیش نمی‌آید زیرا هدف همه آنان آشنا کردن مردم با خداوند و بیان معارف است.

- باید از احتیاطهای بی موردی که سبب میشود زائر به حالت وسواس و تردید بیفتد و از لذت عبادت و طواف محروم شود، جداً پرهیز کرد. این نکته اصولی را نباید فراموش کرد که در بیان احکام و تکالیف باید از سخت‌گیری مفرط پرهیز کرد. زیرا خداوند فرمود:

«يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ»، وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): «بُعِثْتُ إِلَيْكُمْ بِالْحَنِيفِيَّةِ السَّمْحَةِ»

ص: ۵۱

السَّهْلَةُ الْبَيْضَاءُ.

« (۱) و مردم دوستدار کسی هستند که در عین عمل به وظیفه از سختگیری و وسواس بدور باشد و تکالیف الهی را به نحو احسن انجام بدهد. پس نباید با مشکل جلوه دادن اعمال و ترساندن زائران خانهی خدا، راه توجه به خدا را بر روی آنان بست و باب مفتوح راز و نیاز را قفل کرد و لذت مناجات و عبادت را از آنان گرفت.

- خونسردی، تأنی و حوصله و پرهیز از عجله و شتابزدگی در بیان مناسک و پاسخ به پرسشها سبب موفقیت روحانی و دوری از اشتباه است.

- گرفتن اطلاعاتی مربوط به وضعیت جسمانی زائران از جهت قدرت شنوایی، گویایی، توانایی بدنی و معلولیت، تا در هنگام اعمال مشکلی پیش نیاید.

- موفقیت روحانی در گرو خدمت خالصانه و ایثار و از خودگذشتگی او است. حضرت رسول (ص) و سیره او نماد مجسم از خودگذشتگی در تبلیغ دین است. از سوی دیگر مردم به کسی که به آنان اهمیت دهد، برایشان دلسوزی کند و دست آنان را بگیرد، عشق میورزند. ولی افرادی که خود را در حد وظیفه تعیین شده محصور می کنند و حاضر به فداکاری و از خودگذشتگی نیستند، از حکومت بر قلبها محرومند.

- همکاری صمیمانه در خلوت و جلوت با عوامل کاروان به ویژه مدیر در راستای خدمت رسانی به کاروان سبب پیشرفت و

ص: ۵۲

موفقیت مطلوب کاروان در دستیابی به اهداف معنوی و فرهنگی است.

- اگر چه روحانی باید به میان زائران رفته و با آنان خودمانی شود امّا اینبه معنای بذله گویی و کارهای سخیف و دور از شأن طلبگی نیست.

- روحانی باید به میان زائران رفته و با آنان خودمانی شود، اما این به معنای بذله گویی و انجام کارهای سخیف و دور از شأن طلبگی نیست که از منزلت او بکاهد، همانند پیامبر خدا (ص) و اولیای دین (صلوات الله علیهم اجمعین) که در میان جامعه و با مردم بودند ولی هیچگاه گرد و غبار و ظلمت جامعه در آنان تأثیری نداشت بلکه آنان در جامعه تأثیر گذار بودند و آن را متحول میکردند.

- روحانی کاروان باید مظهر تواضع و فروتنی باشد. اگر خود را برتر و بالاتر و تافتهای جدا بافته از دیگران بداند، مردم ارتباط پیدا نکرده و طبعاً او را همراهی نمی کنند. این نقض غرض است، زیرا فلسفه وجود روحانی و اعزام او با کاروان، بیان احکام و مناسک و عرفان و فلسفه حج است.

قرآن بندگان ویژه خدای متعال را افراد متواضع و فروتن می داند:

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا (۱)

. خدای متعال به پیامبرش (ص) فرمان میدهد:

وَ اخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (۲)

۱- فرقان، آیه ۶۳

۲- شعراء، آیه ۲۱۵.

ص: ۵۳

روحانی آینه‌ای است که مردم در او، رسول خدا (ص) را نظاره می‌کنند. حضرت امیر (ع) در مورد خلق و خوی رسول اکرم (ص) در تعامل با مردم می‌فرماید:

«فَتَأْسَ بِبَنِيِّكَ الْأَطْيَبِ الْأَطْهَرِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَاسْتَنَّ بِسُنَّتِهِ، فَإِنَّ فِيهِ أُسْوَةً لِمَنْ تَأَسَّى، وَعَزَاءٌ لِمَنْ تَعَزَّى. وَأَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الْمُتَأَسِّي بِبَنِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَالْمُقْتَصِّ لِأَثَرِهِ، ... فَلَقَدْ كَانَ نَبِيَّنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ يَأْكُلُ عَلَى الْأَرْضِ، وَ يَجْلِسُ جَلْسَةَ الْعَبْدِ، وَ يَخْصِفُ بِيَدِهِ نَعْلَهُ، وَ يَرْقَعُ بِيَدِهِ ثَوْبَهُ، وَ يَزُكُّ الْجِمَارَ الْعَارِيَّ وَ يُرِدُّ خَلْفَهُ.» (۱)

«از پیامبر پاک و پاکیزه‌ات - صلی الله علیه و آله - پیروی کن زیرا راه و رسمش سرمشقی است برای آن کس که به خواهد تأسی جوید و انتسابی است (عالی) برای کسی که بخوهد منتسب گردد، و محبوبترین بندگان نزد خداوند کسی است که از پیامبرش سر مشق گیرد و قدم به جای قدم او گذارد پیامبر (ص) روی زمین (بدون فرش) می‌نشست و غذا می‌خورد، و با تواضع همچون بردگان جلوس میکرد با دست خویش کفش و لباسش را وصله میکرد، بر مرکب برهنه سوار می‌شد و حتی کسی را پشت سر خویش سوار می‌نمود.»

ابن عباس نیز در همین زمینه می‌گوید:

«كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) يَجْلِسُ عَلَى الْأَرْضِ وَيَأْكُلُ عَلَى الْأَرْضِ وَيَعْتَقِلُ الشَّاةَ وَيُجِيبُ دَعْوَةَ الْمَمْلُوكِ عَلَى خُبْرِ الشَّعِيرِ» (۲)

۱- ترجمه گویا و شرح فشرده‌ای بر نهج البلاغه، ج ۲، ص ۱۷۴

۲- مستدرک الوسائل ج ۱۶، ص ۲۲۷.

ص: ۵۴

«رسول خدا همیشه بر زمین مینشست و روی زمین غذا می خورد و خود گوسفندان را میبست و دعوت بردگان را بر نان جوین میدیرفت».

- یکی از عواملی که بعضاً گلایه زائران را به همراه دارد، عدم توجه به نظم و انضباط و قول و قرارها است. نظم و انضباط روحانی در وعدهها و انجام کارها و تشکیل جلسات، باید برای مردم الگو باشد و از تأخیر و معطل کردن زائران جداً خودداری نماید.

- حضور روحانی در ابتدای جلسه و ترک جلسه به عنوان آخرین نفر، بیانگر نظم و اهمیت دادن به جلسات است.

- صبر و تحمل و سعه صدر روحانی در مواجهه با بحرانها و مشکلات پیش بینی نشده، موجب آرامش کاروان است.

- توجه به این نکته، تأثیر به سزایی در خدمت رسانی به زائران خدا دارد: "روحانی اجیر است تا در خدمت زائران باشد. پس باید به هر نحو ممکن در خدمت آنان بود تا مدیون خلق خدا و خدا نشود. دل را خدایی کند و به افراد کاروان که مهمان خدایند عشق بورزد، زائران را دست کم نگیرد، تحقیر نکند؛ چه بسا از بندگان صالح و خوب خدا باشند. احترام به شخصیت دیگران رمز موفقیت روحانی است.

- معنویت و خود ساختگی عوامل کاروان مخصوصاً روحانیون اثر تربیتی بیشتری بر روی زائران دارد. اگر خدای نکرده نقطه ضعفی در عوامل و روحانیون دیده شود کلیه برنامه‌های عبادی و تربیتی و اخلاقی زیر سؤال می‌رود.

ص: ۵۶

فصل سوم در ایران

اشاره

ص: ۵۷

بنابر تجارب و توصیه‌های روحانیون موفق کاروان‌های حج در جلساتی که پیش از سفر در ایران تشکیل می‌شود، امور زیر مورد توجه قرار گیرد:

شناسایی زائران

۱. توزیع فرمهایی در اولین جلسه ایران برای شناختن زائر، تحصیلات، مذهب، مرجع تقلید، سابقه تشریف، نیابت و اطلاعات موردنیاز دیگر. مانند این نمونه:

زائر گرامی لطفاً به پرسشهای زیر به طور کامل پاسخ داده و پس از تکمیل، آن را به روحانی کاروان تحویل دهید.
نمایش تصویر

ص: ۵۸

توزیع و جمع‌آوری این فرمها سبب میشود اطلاعات زائران به طور کامل در اختیار روحانی قرار گیرد و بتواند بر طبق آن برنامه ریزی کند. برای مثال با اطلاع از نام مراجع تقلید زائران، فتوای مراجعی که در کاروان مقلد ندارند، بیان نمیشود. افرادی که نایب هستند شناسایی شده و به وجود شرایط نیابت در آنان مورد بررسی دقیق قرار گرفته و به حصول یا عدم حصول اطمینان پیدا کنند.

۲. در همان جلسات اولیه از وجود یا عدم زائران سنی مذهب، در کاروان اطمینان پیدا کنید تا در سخنرانیه‌ها ملاحظه حال آنان بشود.

۳. بیشتر مدیران کاروان دفتری دارند که نام و خصوصیات زائر همراه با عکس او در آن ثبت شده است. با مطالعه این دفتر میتوان خیلی زود با زائران آشنا شد که در ایجاد ارتباط و صمیمیت بسیار مؤثر است.

۴. از مدیر خواسته شود که در صورت امکان با تهیه لیست زائران، و حضور و غیاب در هر جلسه، نام کسانی که در جلسات حاضر نمیشوند، مشخص شود تا ضمن تماس تلفنی از علت غیبت آنان پرسیده شود و به شرکت در جلسات ترغیب شوند. این گونه تماسها سبب ایجاد رابطه بین روحانی و زائر می‌شود. ناگفته پیداست که به سراغ زائر رفتن، وظیفه روحانی است.

همیاری و همکاری زائران و کمک به ضعفا

یکی از اموری که نشاط و شادابی کاروان را به دنبال دارد، ایجاد حس تعاون و نوع دوستی در زائران و ترغیب آنان به همیاری و کمک کردن به زائران ناتوان و ضعیف است.

روحانی کاروان افزون بر این که با روی گشاده در کمک به زائران بیمار و ناتوان پیشقدم است، در دیگران نیز این حس را بوجود آورد. برای رسیدن به این مقصود، گوشزد کردن کلام معصومین (علیهم صلوات الله) بهترین وسیله است. به برخی از روایاتی که در همین باره رسیده، اشاره می‌شود:

عن أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: «مَا قَضَى مُسْلِمٌ لِمُسْلِمٍ حَاجَةً إِلَّا نَادَاهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَيَّ ثَوَابَكَ وَ لَا أَرْضَى لَكَ بِدُونِ الْجَنَّةِ». (۱)
 عن إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: «قَالَ مَنْ طَافَ بِهَذَا الْبَيْتِ طَوَافًا وَاحِدًا كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ سِتَّةَ آلَافِ حَسَنَةٍ وَ مَحَا عَنْهُ سِتَّةَ آلَافِ سَيِّئَةٍ وَ رَفَعَ اللَّهُ لَهُ سِتَّةَ آلَافِ دَرَجَةٍ حَتَّى إِذَا كَانَ عِنْدَ الْمُلتَزِمِ فَتَحَ اللَّهُ لَهُ سَبْعَةَ أَبْوَابٍ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ». قُلْتُ لَهُ: «جَعَلْتُ فِدَاكَ هَذَا الْفَضْلُ كُلُّهُ فِي الطَّوَافِ؟»

قَالَ: «نَعَمْ وَ أُخْبِرُكَ بِأَفْضَلِ مِنْ ذَلِكَ قَضَاءُ حَاجَةِ الْمُسْلِمِ أَفْضَلُ مِنْ طَوَافٍ وَ طَوَافٍ وَ طَوَافٍ حَتَّى بَلَغَ عَشْرًا». (۲)

۱- کافی، ج ۲، ص ۱۹۴، ح ۷

۲- کافی، ج ۲، ص ۱۹۴، ح ۸..

ص: ۶۰

إِبْرَاهِيمَ الْخَارِقِيُّ قَالَ: «سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) يَقُولُ: مَنْ مَشَى فِي حَاجَةِ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ يَطْلُبُ بِذَلِكَ مَا عِنْدَ اللَّهِ حَتَّى تُفْضَى لَهُ كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ بِذَلِكَ مِثْلَ أَجْرِ حَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ مَبْرُورَتَيْنِ وَصَوْمِ شَهْرَيْنِ مِنْ أَشْهُرِ الْحُرْمِ وَاعْتِكَافِهِمَا فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَنْ مَشَى فِيهَا بِنَيْتِهِ وَلَمْ تُفْضَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِذَلِكَ مِثْلَ حَجَّةٍ مَبْرُورَةٍ فَارْعَبُوا فِي الْخَيْرِ.» (۱)

عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: «قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) تَنَافَسُوا فِي الْمَعْرُوفِ لِأَخْوَانِكُمْ وَكُونُوا مِنْ أَهْلِهِ فَإِنَّ لِلْجَنَّةِ أَبَابًا يُقَالُ لَهُ الْمَعْرُوفُ لَا يَدْخُلُهُ إِلَّا مَنْ اصْطَنَعَ الْمَعْرُوفَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَإِنَّ الْعَبْدَ لَيَمُوتَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ فَيُوكَّلُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ مَلَكَيْنِ وَاحِدًا عَنْ يَمِينِهِ وَآخَرَ عَنْ شِمَالِهِ يَتَعَفَّرَانِ لَهُ رَبَّهُ وَيَدْعَوَانِ بِقَضَاءِ حَاجَتِهِ. ثُمَّ قَالَ: وَاللَّهِ لَرَسُولُ اللَّهِ (ص) أَسِيرٌ بِقَضَاءِ حَاجَةِ الْمُؤْمِنِ إِذَا وَصَلَتْ إِلَيْهِ مِنْ صَاحِبِ الْحَاجَةِ.» (۲)

اجرای طرح احسان

تجربه نشان داده با بیان روایات فوق و روایات دیگری که در این موضوع رسیده فضای کاروان و روح جمعی آماده پذیرش مسؤولیت دیگران و طرح احسان است. لذا به زائران اعلام شود کسانی که در طول سفر دوست دارند، پیامبر اسلام (ص) را خوشنود و با خدا معامله کنند و ثواب ده طواف و حج و عمره را ببرند، در پایان جلسه مراجعه کنند تا نام آنان نوشته شود.

۱- کافی، ج ۲، ص ۱۹۴، ح ۹

۲- کافی، ج ۲، ص ۱۹۵، ح ۱۰.

ص: ۶۱

ازمدیر کاروان خواسته میشود به گونهای برنامه ریزی کنند که افراد ضعیف در طول سفر با کسانی که برای طرح احسان ثبت نام کرده‌اند، هم اطاقی شوند تا از آنها مواظبت کرده و به آنان کمک کنند. در صورتی که تعداد داوطلب بیشتر از خد نیاز باشد، برای هر فرد ضعیف و ناتوان، افرادی را تعیین کنند تا به نوبت این مهم را به عهده گیرند.

کیفیت اداره جلسات

- در بیان تاریخ اسلام، بیشتر بر مطالب و نکاتی تأکید شود که از تجربه‌های تلخ و شیرین تاریخی است و در روحیه زائران تأثیر عملی دارد.
- برای تنوع سخنرانی و جلوگیری از خستگی و کسالت مخاطبان، بهتر است هر از گاهی - لطیفه - ضرب المثل - قصص کوتاه عرفانی - اشعار مناسب بحث که با اصل موضوع متناسب باشد استفاده شود.
- در بیان احکام و مسائل حج، از اسرار و رموز اثر گذار و آموزنده آن غفلت نشود.
- از پذیرایی در زمان برگزاری کلاس‌ها که سبب برهم خوردن حواس و تمرکز مخاطب میشود پرهیز شود و اگر لازم باشد در پایان جلسه پذیرائی صورت پذیرد.
- در بیان مسائل و معارف حج، گاهی اوقات از روش پرسش و پاسخ استفاده شود. تجربه نشان داده که کاربرد این روش موجب مشارکت زائران در بحث و تمرکز و ارتقای یادگیری آنان می‌شود.

مقدمات فقهی حج در ایران

۱. تصحیح نماز

- از زائران خواسته شود در نماز جماعت مساجد شهر خود شرکت کنند و نماز خود را به روحانی محل و عالم آشنا و مورد وثوق عرضه کنند تا اشتباهات احتمالی، اصلاح و برطرف شود.
- برای تصحیح نماز زائران اکتفا به قرائت حمد و سوره نشود بلکه ذکر رکوع و سجود و تشهد و سلام نیز کنترل شود.
- در صورتی که زائران، نماز خود را نزد روحانی کاروان تصحیح می کنند باید فرمی تهیه شود و در آن تکبیر و حمد و سوره و تشهد و سلام و ذکرهای نماز واجب و مستحب با خط درشت و اعراب صحیح نوشته شود و در هنگام مراجعه زائران برای قرائت نماز، زیر کلماتی که غلطمیخوانند خطی کشیده تا به تصحیح آن پردازند. این کار موجب می شود در صورتی که غلط داشته باشند در مراجعه بعدی معلوم شود آیا به تصحیح آن پرداخته‌اند یا نه؟ این کار ضمن اصلاح قرائت زائر موجب جلب توجه او به اهتمام روحانی نسبت به اعمال و مناسک او می شود.
- در صورت نیاز به جای خطبه سخنرانی، سوره حمد و اخلاص با ترتیل و صدای رسا خوانده شود و زائران را به آن توجه دهید.
- نشان دادن عملی وضو و تیمم و خواندن یک نماز دو رکعتی در مقابل جمع و آگاهی دادن زائر به مواضعی که سبب بطلان نماز و وضو می شود.

ص: ۶۳

- ترغیب زائران به گوش دادن به قرائت امام مسجد النبی و مسجد الحرام برای تصحیح قرائتشان.

۲. یادآوری حساب سال

- روحانی در تخمیس مال زائران هادی باشد یعنی فقط مسئله را مطرح کند و اصراری بر تخمیس نداشته باشد. هرگز نباید زائری را به تصحیح نماز یا حسابرسی اموالش یا پرداخت آن وادار کرد. وظیفه شرعی روحانی، بیان مسائل نماز و خمس و دعوت آنها به عمل به واجبات است نه اجبار آنان به این امور.

- از زائران خواسته شود که برای حسابرسی خمس و پرداخت وجوه شرعی خود به دفتر مرجع تقلید خود یا نماینده وی مراجعه و برای این مسأله اقدام نمایند.

۳. بیان کیفیت وصیتنامه

کیفیت وصیت نامه نوشتن، به زائران آموزش داده شود، به ویژه در مورد شرایط وصی و وصیت مالی که بیش از ثلث نباشد و نوشتن نماز و روزه‌های قضا در وصیتنامه.

با بیان فضائل دفن در حرمین شریفین، زائران به وصیت به دفن در آن مکانهای مقدس ترغیب شوند، زیرا در صورتی که زائری در حرمین فوت کند آوردن جنازه او به ایران بسیار مشکل است و عوامل کاروان و ستاد حج را درگیر میکند. از اینرو باید به گونه‌های تبلیغ شود که زائران تمایل خود را به دفن در حرمین در صورت فوت نشان دهند و به خانواده‌هایشان

ص: ۶۴

اعلام کنند. برای توجیه آنان روایات زیر بویژه روایت سوم میتواند مورد استفاده واقع شود.

قال أبو عبد الله (ع): «مَنْ مَاتَ فِي طَرِيقِ مَكَّةَ ذَاهِباً أَوْ جَائِئاً أَمِنَ مِنَ الْفُزَعِ الْأَكْبَرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.» (۱)

قال أبو عبد الله (ع): «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): مَنْ أَتَى مَكَّةَ حَاجِجاً وَ لَمْ يَزُرْنِي إِلَى الْمَدِينَةِ جَفَوْتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ مَنْ أَتَانِي زَائِراً وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِي وَ مَنْ وَجِبَتْ لَهُ شَفَاعَتِي وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَ مَنْ مَاتَ فِي أَحَدِ الْحَرَمَيْنِ مَكَّةَ وَ الْمَدِينَةَ لَمْ يُعْرَضْ وَ لَمْ يُحَاسَبْ وَ مَنْ مَاتَ مُهَاجِراً إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حُسْرَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَعَ أَصْحَابِ بَدْرٍ» (۲)

قال أبو جعفر (ع): «وَ مَنْ مَاتَ مُحْرِماً بَعِثَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبَّياً بِالْحِجِّ مَغْفُوراً لَهُ وَ مَنْ مَاتَ فِي أَحَدِ الْحَرَمَيْنِ بَعَثَهُ اللَّهُ مِنَ الْأَمِينِينَ وَ مَنْ مَاتَ بَيْنَ الْحَرَمَيْنِ لَمْ يُنْشَرْ لَهُ دِيوَانٌ وَ مَنْ دُفِنَ فِي الْحَرَمِ أَمِنَ مِنَ الْفُزَعِ الْأَكْبَرِ مِنَ النَّاسِ وَ فَاجِرِهِمْ» (۳)

۴. استحباب کوتاه نکردن موی سر و صورت

کوتاه نکردن موی سر و صورت در عمره مفرده از یک ماه پیش از سفر مستحب است و در عمره تمتع این استحباب از اول ذی القعدة است و اگر نشد از اول ذی الحجه

۱- الکافی، ج ۴، ص ۲۶۳، ح ۴۵

۲- الکافی، ج ۴، ص ۵۴۹، ح ۵

۳- من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۲۲۹.

ص: ۶۵

قال أبو عبد الله (ع): «الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ سَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَةِ وَ ذُو الْحِجَّةِ فَمَنْ أَرَادَ الْحَجَّ وَفَرَ شَعْرَهُ إِذَا نَظَرَ إِلَى هِلَالِ ذِي الْقَعْدَةِ وَ مَنْ أَرَادَ الْعُمْرَةَ وَفَرَ شَعْرَهُ شَهْرًا» (۱)

۵. پیش نیازهای احرام

- از آنجا که کاروان‌های مدینه بعد، باید در جحفه محرم شوند باید به زائران اعم از مرد و زن مؤکداً یادآور شوند که لباس‌های احرام خود را پیش از سفر واریسی کنند که معطر نباشد و آن را جدای از اشیاء خوشبو در دسترس بگذارند تا هنگام محرم شدن، لباس‌های احرام آنان با بار اصلی به مکه نرفته باشد.
- به زائران چنین کاروانهایی اعلام شود لباسهای احرام را در ساکهای دستی بگذارند تا در جحفه معطل باز کردن بارها نشوند.
- در مورد لباس احرام به ویژه لباس بانوان تذکر داده شود که نازک و بدن نما نباشد، و به قدری ضخیم باشد که در فصل گرما که بر اثر عرق کردن لباس به بدن می‌چسبد، بدن نما نشود.
- بانوان از لباسهای احرام با دوخت ساده استفاده کنند، زیرا اگر کیفیت دوختن لباس به گونه‌ای باشد که زینت به حساب آید، احرام در آن جایز نیست.
- خانم‌ها به شرط این که با پزشک متخصص بانوان مشورت کرده باشند و ضرری متوجه آنان نباشد میتوانند برای

۱- الکافی، ج ۴، ص ۳۰۷، ح ۱.

ص: ۶۶

جلوگیری از عادت ماهیانه، دارو استفاده کنند. در ضمن، تذکر این نکته به بانوان که اگر در هنگام احرام مبتلا به عذری شوند، مشکلی برای اعمالشان پیش نمی‌آید، سبب رفع اضطراب و نگرانی آنان میشود.

- به طور کلی خانمهای غیر یائسه از شوهرانشان اجازه نذر کردن بگیرند زیرا ممکن است لازم شود پیش از میقات با نذر محرم شوند و در آنجا دسترسی به همسرانشان ممکن نباشد.

۶. تذکر نکاتی درباره نیابت

- اولاً شرایط نیابت به طور واضح و صریح برای زائران گفته شود و ثانیاً افرادی که در کاروان نایب هستند، شناسایی شده و حتماً نسبت به وجود شرایط در آنان دقت لازم به عمل آید تا پس از سفر و هنگام اعمال به مشکل برخورد نکنند. مخصوصاً کسانی که از نماز صحیح معذور هستند یا خودشان مستطیع هستند که در این موارد نیابتشان اشکال دارد و به فتوای برخی از مراجع مانند امام راحل اصلاً احرامشان صحیح نیست و چون به میقات آمده و استطاعت طریقی نیز حاصل شده، باید برای خودشان حجّ بجای آورند.

- خدمه کاروانها نیز نسبت به نیابت توجیه شوند، زیرا ممکن است به هنگام اعمال حجّ، مشکلی برای کاروان پیش آید که به ناچار باید اعمال معذور را انجام دهند و به فتوای برخی از فقهاء عذر طاری مُخَلّ به نیابت است. لازم است در این

ص: ۶۷

خصوص یک جلسه توجیهی برای عوامل در ایران گذاشته شود و مسائل مربوطه توسط روحانی کاروان تبیین شود. - کسانی که نایب هستند باید نسبت به وقوف اختیاری مشعر و لزوم پیاده‌روی از مشعر تا منا و رمی جمرات توجیه شوند تا اگر قدرت بر این امور را ندارند، نیت نیابت نکنند. البته وقوف مقداری از شب در مشعر برای زنان نایب کافی است.

۷. کیفیت نماز در فرودگاه و هواپیما

از آنجایی که احتمال دارد پرواز کاروان در رفت یا برگشت، نزدیک یا در وقت نماز صورت بگیرد، یادآوری چند نکته در این خصوص به زائران ضروری است:

- اگر در اول وقت نماز، در سالن انتظار فرودگاه هستید، سعی کنند باطهارت باشند تا اگر فرصت شد نماز را بتوانند سریع بخوانند و سوار هواپیما شوند.

- اگر فرودگاه در خارج از شهر و بعد از حدّ ترخص واقع شده باشد ولو مسافتش تا شهر کمتر از چهار فرسخ باشد، باید به زائر توجه داد که نماز را شکسته بخواند. حدّ ترخص یعنی به مقداری از شهر دور شوند که صدای اذان شهر شنیده نشود و دیوارهای شهر را نتوان به خوبی تشخیص داد. لازم نیست چهار فرسخ از شهر دور شده باشند تا نماز شکسته شود.

- اگر زائران می‌دانند که پس از سوار شدن به هواپیما، وقت نماز داخل می‌شود به گونهای که امکان خواندن نماز پس از پیاده شدن از هواپیما نباشد و نماز قضا میشود، باید پیش از

ص: ۶۸

سوار شدن وضو بگیرند تا هنگام نماز خواندن در هواپیما به راحتی بتوانند به وظیفه خود عمل کنند.

- نماز در هواپیما در صورت امکان باید به حالت ایستاده ولو در راهروهای هواپیما با مراعات قبله و سایر شرایط خوانده شود و چنانچه در حالت ایستاده ممکن نباشد و مسؤولان اجازه ندهند، به حالت نشسته و در صورت امکان رو به قبله نماز خوانده شود. بهر حال هر مقدار از شرایط نماز که ممکن بود باید مراعات کنند و اگر امکان رکوع و سجود نبود برای آنها اشاره کند و چنانچه نماز در هواپیما با مراعات شرایطی که گفته شد خوانده شود نماز صحیح است.

۸. بیان کیفیت نماز در مکه و مدینه

کیفیت خواندن نماز در مکه و مدینه و مسجدالنبی و مسجدالحرام، در ایران برای زائران توضیح داده شود بویژه کیفیت نماز در عرفات و منا که برای گروهی از زائران که ده روز در مکه بوده اند، در مشاعر هم تمام است و برای آنان که کمتر از ده روز در مکه بوده اند، نماز در عرفات و منا شکسته است.

۹. بیان ثواب نماز در مسجدین شریفین

بیان عنایت الهی به نماز گزاران در مسجدالنبی (ص) و مسجدالحرام، موجب اهتمام آنان به شرکت در نمازهای جماعت است:

ص: ۶۹

جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) يَقُولُ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): مَا بَيْنَ مِثْبَرِي وَمِثْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ وَمِثْبَرِي عَلَيَّ تُزْعَةُ مِنْ تُرَعِ الْجَنَّةِ وَصِيْلَمَاءُ فِي مَسْجِدِي تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاةٍ فِيَمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَسَاجِدِ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ.» قَالَ جَمِيلٌ: قُلْتُ لَهُ: «بَيَّوْتُ النَّبِيَّ (ص) وَبَيَّتُ عَلَيَّ مِنْهَا؟» قَالَ: «نَعَمْ وَأَفْضَلُ.» (۱)

أَبُو الصَّامِتِ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع): «صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِ النَّبِيِّ (ص) تَعْدِلُ بِعَشْرَةِ آلَافِ صَلَاةٍ» (۲)

ابو صامت از امام صادق (ع) نقل کرد که فرمود: «نماز در مسجد النبی (ص) برابر با ده هزار نماز است.»

قَالَ الصَّادِقُ (ع): «مَكَّةُ حَرَمُ اللَّهِ وَحَرَمُ رَسُولِهِ (ص) وَحَرَمُ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (ع) وَالصَّلَاةُ فِيهَا بِمِائَةِ أَلْفِ صَلَاةٍ وَالدَّرْهَمُ فِيهَا بِمِائَةِ أَلْفِ دِرْهَمٍ وَالْمَدِينَةُ حَرَمُ اللَّهِ وَحَرَمُ رَسُولِهِ (ص) وَحَرَمُ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (ع) وَالصَّلَاةُ فِيهَا بِعَشْرَةِ آلَافِ صَلَاةٍ وَالدَّرْهَمُ فِيهَا بِعَشْرَةِ آلَافِ دِرْهَمٍ وَالْكُوفَةُ حَرَمُ اللَّهِ وَحَرَمُ رَسُولِهِ (ص) وَحَرَمُ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (ع) وَالصَّلَاةُ فِيهَا بِأَلْفِ صَلَاةٍ وَسَكَتَ عَنِ الدَّرْهَمِ.» (۳)

رَوَى أَبُو حَمْرَةَ الثَّمَالِيُّ عَنِ أَبِي جَعْفَرٍ (ع) أَنَّهُ قَالَ مَنْ صَلَّى فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ صَلَاةً مَكْتُوبَةً قَبْلَ اللَّهِ بِهَا مِنْهُ كُلَّ

۱- کافی، ج ۴، ص ۵۵۶، ح ۱۰

۲- کافی، ج ۴، ص ۵۵۶، ح ۱۲

۳- من لا يحضره الفقيه، ج ۱، ص ۲۹۸، ح ۶۸۰.

ص: ۷۰

صَلَاةٍ صَلَّاهَا مِنْذُ يَوْمٍ وَجِبْتُ عَلَيْهِ الصَّلَاةَ وَكُلَّ صَلَاةٍ يُصَلِّيَهَا إِلَيَّ أَنْ يَمُوتَ.» (۱)

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) الصَّلَاةُ فِي مَسْجِدِي كَأَلْفِ صَلَاةٍ فِي غَيْرِهِ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ فَإِنَّ الصَّلَاةَ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاةٍ فِي مَسْجِدِي.» (۲)

وَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ (ع) لِأَبِي حَمْزَةَ الثُّمَالِيِّ الْمَسَاجِدُ الْأَرْبَعَةُ الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ وَالْمَسْجِدُ الرَّسُولِ (ص) وَالْمَسْجِدُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ وَالْمَسْجِدُ الْكُوفَةِ يَا أَبَا حَمْزَةَ الْفَرِيضَةُ فِيهَا تَعْدِلُ حَجَّةً وَالنَّافِلَةُ تَعْدِلُ عُمْرَةً.» (۳)

۱۰. بیان فضیلت شرکت در نماز جماعت اهل سنت

روایات زیادی در فضیلت و استحباب نماز جماعت با اهل سنت از معصومین (علیهم‌السلام) رسیده که اختصاص به مسجد النبی هم ندارد بلکه در مساجد دیگر مکه و مدینه نیز این حکم جاری است. به گوشه‌های از این روایات اشاره میشود:

قال أبو عبد الله (ع): «مَنْ صَلَّى مَعَهُمْ فِي الصَّفِّ الْأَوَّلِ كَانَ كَمَنْ صَلَّى خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ (ص) فِي الصَّفِّ الْأَوَّلِ.» (۴)

إِسْحَاقُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع): «يَا إِسْحَاقُ أَوْ تَصَلِّيَ مَعَهُمْ فِي الْمَسْجِدِ؟» قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: «صَلِّ

۱- من لايحضره الفقيه، ج ۱، ص ۲۹۸، ح ۶۸۱

۲- من لايحضره الفقيه، ج ۱، ص ۲۹۸، ح ۶۸۲

۳- من لايحضره الفقيه، ج ۱، ص ۲۹۹، ح ۶۸۴

۴- وسائل الشيعه، ج ۸، ص ۲۹۹، ح ۱۰۷۱۷.

ص: ۷۱

مَعَهُمْ فَإِنَّ الْمُصَلِّيَّ مَعَهُمْ فِي الصَّفِّ الْأَوَّلِ كَالشَّاهِرِ سَيْفَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» (۱)

عَلِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ فِي كِتَابِهِ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ (ع) قَالَ: «صَلَّى حَسَنٌ وَحُسَيْنٌ خَلْفَ مَرْوَانَ وَنَحْنُ نُصَلِّي مَعَهُمْ» (۲)

سَمَاعِيَّةٌ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ مُنَاكَحَتِهِمْ وَالصَّلَاةِ خَلْفَهُمْ؟ فَقَالَ: «هَذَا أَمْرٌ شَدِيدٌ لَنْ تَسْتَطِيعُوا ذَاكَ. قَدْ أَنْكَحَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) وَصِيْلِي عَلِيًّا (ع) وَرَأَيْتُهُمْ» (۳)

۱۱. بیان کیفیت نماز خواندن اهل سنت

بیان کیفیت نماز اهل سنت در مسجدالنبی (ص) و مسجدالحرام و دیگر مساجد مکه و مدینه، به زائران ایرانی در همراهی دقیق با جماعت کمک می‌کند:

امام جماعت مسجدالنبی (ص) و مسجدالحرام معمولاً این گونه نماز میخوانند:

- امام جماعت، پس از گفتن تکبیره الاحرام دعای افتتاح را میخواند که مختصر آن این است:

سبحانک اللهم و بحمدک و تبارک اسمک و تعالی جدک و لا اله غیرک.

بعد از آن، استعاذه را می‌گوید و "بسمله" را در تمام نمازها آهسته گفته و سوره حمد را میخواند و پس از آن مقداری از قرآن را تلاوت میکند.

۱- وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۳۰۰، ح ۱۰۷۲۳

۲- وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۳۰۱، ح ۱۰۷۲۵

۳- وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۳۰۱، ح ۱۰۷۲۶.

ص: ۷۲

- معمولاً در نماز صبح اگر سوره کاملی بخواند یکی از سوره‌های از "ق" تا "عم" را و در نماز مغرب یکی از سوره‌های از ضحی تا آخر قرآن را و در بقیه نمازها از سوره "عم" تا "والضحی" را انتخاب میکند. گاهی هم مقداری از قرآن را که به اندازه یکی از این سوره‌ها باشد میخواند.

- در رکوع یک یا سه یا بیشتر

سبحان ربی العظیم

میگوید و در هنگام سر برداشتن

سمع الله لمن حمده

گفته و مؤذن میگوید:

ربنا و لك الحمد

اما امام جماعت چون پس از رکوع بایستد میگوید:

ربنا و لك الحمد حمدا كثيرا طيبا مباركا ملء السموات و ملء الارض و ملء ما شئت من شىء بعد

و با گفتن

الله اكبر

به سجده میرود.

- در سجده سه مرتبه

سبحان ربی الاعلی

گفته و گاهی دعاهایی نیز میخواند. بین دو سجده دو بار میگوید:

رب اغفر لی

و بعد از آن میگوید:

وارحمنی و اجبرنی و ارفعنی و ارزقنی و انصرنی و اهدنی و عافنی و اعف عنی.

پس از آن به سجده دوم رفته و مانند سجده اول عمل میکند و سر از سجده که برداشت، بدون جلسه استراحت، بلند میشود و

رکعت دوم را میخواند ولی قنوت نمیگیرد.

- در تشهد انگشت سبابه را حرکت میدهد و میگوید:

التحیات لله و الصلوات و الطیبات السلام علیک ایها النبى و رحمة الله و برکاته السلام علینا و علی عباد الله الصالحین اشهد ان لا اله الا

الله و اشهد ان محمدا عبده و

ص: ۷۳

رسوله

سپس به رکعت سوم می‌پردازد و در آن فقط سوره فاتحه را می‌خواند.

- در تشهد آخر نماز می‌گوید:

التحیات لله و الصلوات و الطیبات السلام علیک ایها النبی و رحمۃ الله و برکاته السلام علینا و علی عباد الله الصالحین اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله اللهم صل علی محمد و علی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم انک حمید مجید اللهم بارک علی محمد و علی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم انک حمید مجید اعوذ بالله من عذاب النار و عذاب القبر و فتنۃ المحیا و الممات و فتنۃ المسیح الدجال السلام علیکم و رحمۃ الله السلام علیکم و رحمۃ الله.

یک سلام به طرف راست و یک سلام به طرف چپ می‌دهد.

- در بیشتر روزها پس از نماز واجب صدای مؤذن به گوش می‌آید که

الصلوة علی الاموات یا علی الرجل یا علی المرأة یرحمکم الله

با این صدا مردم را به نماز میت دعوت می‌کند که در آن چهار تکبیر می‌گوید. پس از تکبیر اول سوره فاتحه را می‌خواند پس از تکبیر دوم بر پیامبر صلوات فرستاده و پس از تکبیر سوم به مرده دعا می‌کند و تکبیر چهارم را گفته کمی مکث می‌کند بعد یک سلام می‌دهد السلام علیکم و رحمۃ الله.

۱۲. نکات قابل ذکر در مورد نماز با اهل سنت

- اذان صبح (۱) را هنگام طلوع فجر و اذان ظهر را پس از زوال شمس میگویند لذا بعد از این دو اذان وقت نماز صبح یا ظهر داخل شده است. اذان مغرب را هنگام غروب خورشید میگویند که به فتوای بعضی از مراجع وقت داخل شده ولی به فتوای کسانی که مغرب را به زوال حمره مشرقیه میدانند وقت داخل نشده است.
- یک ساعت پیش از اذان صبح، اذانی برای نماز شب گفته میشود. باید به زائر تذکر داده شود با این اذان نمیتوان نماز صبح را خواند. اما بعد از اذان دوم و پیش از اقامه نماز جماعت، می توانند نماز صبح خود را بخوانند.
- معمولاً فاصله بین اذان صبح (اذان دوم) و اقامه آن بیست دقیقه و بین اذان ظهر اقامه آن ۱۵ دقیقه و بین اذان و اقامه مغرب ۱۰ دقیقه و بین اذان و اقامه عشا ۲۵ دقیقه فاصله میاندازند و گاهی ممکن است کم و زیاد نیز بشود.
- در بین اذان و اقامه زائران می توانند نماز یا قرآن بخوانند.
- معمولاً در نماز صبح روزهای جمعه، امام جماعت پس از حمد، سوره "الم تنزیل" را که سجده واجب دارد، می خواند. وقتی آیه سجده را تلاوت کرد، به سجده می رود و سپس بلند شده و دنباله نماز را می خواند. به زائران تذکر داده شود در این گونه موارد، با آنان همراهی کنند. مناسبت است صبحهای جمعه پس از اذان صبح نماز صبح را فرادی بخوانند و آنگاه در جماعت شرکت کنند.

۱- منظور اذان دومی است که صبحها گفته میشود و بعد از اذان نماز شب است.

ص: ۷۵

- در مکه و مدینه معمولاً در نمازها قنوت نمیگیرند مگر در مواقعی که پیشآمد سختی برای اهل سنت رخ بدهد. در این صورت پس از رکوع قنوت بجا می‌آورند. در اینگونه موارد قنوت گرفتن با آنان (پس از رکوع) مشکلی پیش نمی‌آورد. همچنین از آنجایی که قنوت در بین ما مستحب است، در صورتی که به آنان اقتدا کرده و در نمازها قنوت نگیرد، ترک آن اشکال ندارد.
- در حال نماز، غالب اهل سنت، دست‌بسته نماز میخوانند. باید به زائران تذکر داده شود که نباید دست بسته نماز بخوانند در غیر اینصورت کار حرامی مرتکب شده و نمازشان اشکال پیدا میکند.
- اهل سنت در نماز صبح و مغرب و عشا، پس از اتمام حمد "، آمین " می‌گویند ولی گفتن " آمین " برای شیعه حرام و بدعت است پس نباید گفته شود؛ و به جای آن الحمد لله رب العالمین بگویند.
- اهل سنت، پس از رکوع توقف طولانی دارند که در آن دعاهایی خوانده میشود، زائران نیز مراعات کنند و با عجله به سجده نروند، بلکه منتظر تکبیر مکبر باشند.
- امام جماعت در رکعاتی که تشهد ندارد، وقتی از سجده سر بر میدارد، بلافاصله و بدون جلسه استراحت، بر می‌خیزد. باید برای زائران توضیح داد که جلسه استراحت را هرچند بسیار کوتاه بجای آورند و سپس برای ادامه نماز بایستند.
- برخی از اهل سنت در هنگام خواندن تشهد انگشت سبابه را تکان می‌دهند که این کار لزومی ندارد.

ص: ۷۶

- بعضی از مذاهب اهل سنت بعد از نماز صبح و نماز عصر، خواندن نماز مستحب را جایز نمی‌دانند هر چند در فقه شیعه نیز کراهت دارد (بجز نمازهای خاص) لذا تذکر داده شود که در آن وقت نافله نخوانند و چنانچه نماز صبح نخوانده‌اند یا به فتوای مرجعشان باید مجدداً بخوانند، پیش از نماز جماعت بخوانند.

۱۳. حکم سجده در مکه و مدینه

- اهل سنت سجده بر هر چیزی را جایز میدانند. از این رو بر فرش و سجاده و پلاستیک و ... سجده میکنند ولی در فقه در اهل البیت (ع) سجده بر زمین و سنگ و شن و خاک و هر چیزی که از زمین بروید و خوردنی و پوشیدنی نباشد، جایز است لذا در مواردی که زائران در جایی هستند که تقیه معنا ندارد (مانند داخل هتل یا در عرفات و مشعر و منا...) باید سجده بر مایصح السجود علیه باشد. در غیر این صورت نمازشان باطل است. و سجده بر پشت دست یا ناخن نیز جایز نیست.

در صورت شرکت در نماز جماعت اهل سنت، سجدهی بر فرش به فتوای برخی از مراجع مانند امام خمینی و آیت‌الله نوری اشکالی ندارد. به فتوای آیت‌الله گلپایگانی و صافی در صورت تقیه مانعی ندارد و به فتوای آیت‌الله خوئی و سیستانی اگر در همانجا متمکن از سجده بر مایصح السجود نیست، مانعی ندارد. به فتوای آیت‌الله تبریزی و فاضل اگر در مسجد متمکن از مایصح السجود نیست مانعی ندارد و به فتوای آیت‌الله زنجانی و وحید خراسانی سجده بر فرش کفایت نمیکند باید نمازش را دو باره بخواند. به فتوای آیت‌الله خامنه‌ای اگر ورود در نماز جماعت با

ص: ۷۷

آنان یا نماز خواندن در آنجا ولو فرادی ایجاب نماید که سجده بر فرش کند، مانع ندارد.

۱۴. نحوه بیان مناسک و احکام حج در جلسات ایران

- تعدادی از زائران تحت تأثیر گفته‌های کسانی که در سالهای قبل به حج مشرف شده‌اند، اضطراب و دلهره و ترس از باطل شدن اعمال یا ناتوانی در انجام آن را دارند. روحانیون باید به گونه‌های مناسک و احکام حج را بیان کنند که نه تنها در آنان اضطراب و نگرانی ایجاد نشود بلکه ترس القائی نیز برطرف شود، زیرا اضطراب و ترس از مواردی است که می‌تواند مشکلات زیادی را برای زائران و کاروان بوجود آورد.

- در جلسات اول در ایران به زائران یادآوری شود که اعمال عمره و حج دقیق است ولی دشوار نیست، و در صورتی که به طور منظم و مرتب در جلسات آموزشی شرکت کنند و مطالب را کاملاً یاد بگیرند و به کار ببندند هیچکس اعمالش ناقص یا باطل نخواهد شد.

- این نکته به زائران اعلام شود که در طول سفر روحانیون در کنار شما هستند و در هر لحظه از شب یا روز میتوانند به او دسترسی داشته باشند. پس اگر سؤالی، شبهه‌ای یا مشکلی پیش آمد، می‌توانند در اسرع وقت سؤال کنند و مطابق وظیفه خود عمل نمایند.
- به زائران توصیه مؤکد شود که پیروی از روحانیون و همراه بودن با آنان در انجام دادن اعمال و مناسک سبب میشود که بتوانند اعمال را درست و بدون اشکال انجام دهند. اما اگر با

ص: ۷۸

کسانی که در سالهای قبل به حج یا عمره مشرف شده‌اند همراه شوند و در اعمال به مشکلی برخورد کنند، چه بسا سبب باطل شدن اعمال یا کفاره میشود.

- زائر را به این نکته آگاه کنید که روحانیون حج برای این که به عنوان روحانی در خدمت زائران خانه خدا قرار گیرند باید از مراحل متعددی بگذرند، امتحانات متعددی از آنان گرفته میشود و اگر در این آزمونها موفق نشوند به عنوان روحانی حج اعزام نمیشوند. بنابر این اگر در مسجد الحرام یا مشاعر از کاروان جدا افتادید و سؤال یا مشکلی برایتان پیش آمد، می‌توانید از روحانیون دیگر پرسید و به آنچه میگویند، اعتماد نمایید.

- از زائرانی که در نمازشان مشکلی دارند خواسته شود برای تصحیح نمازشان در ایران، اقدام کنند؛ اما اگر به هر دلیل از عهده این کار برنیامدند، تدبیری اتخاذ شود که افزون بر خواندن نماز، به کسی هم که نمازش صحیح است، برای خواندن نماز طواف نیابت دهند.

- بیان مسائل بانوان حتی‌الامکان به عهده معینه کاروان باشد و از دخالت کردن در این امور خودداری شود زیرا معینهها بیشتر از آقایان با این مسائل آشنا هستند و زنان نیز به راحتی و بدون رودرباستی مشکلاتشان را با آنان در میان میگذارند، اما در صورتی که در کاروان معینه وجود ندارد، باید در همان ابتدای جلسات در ایران جلسه جداگانه‌ای برای خانمها گذاشته شود و مسائل و احکام به طور صریح و شفاف گفته شود. به آنان یادآوری شود که اگر در حین احرام عذری پیش آمد، حتماً برای

ص: ۷۹

آشنایی به وظیفه خود برای احرام عمره تمتع یا حج افراد و ورود به مسجد، به روحانی کاروان مراجعه کنند.
- در کاروانهای مدینه قبل، پیش از رفتن به مسجد شجره خانمهای معذور شناسایی شوند تا در مدینه به نذر محرم گردند و نیازی به ورود به مسجد نداشته باشند.

- تذکر این نکته ضروری است که زنان معذور پس از محرم شدن باید محرمات احرام را تا روزی که پاک میشوند و اعمال را انجام میدهند مراعات کنند و روایاتی که در مورد زنان در حال حیض رسیده و باقی ماندن در احرام و فضیلت آن ذکر شود و به آنان دلداری داده شود. برخی از این روایات عبارتند از:

قال رسول الله (ص): «حَيْضُ يَوْمٍ لَكُنَّ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سِنِيهِ صِيَامِ نَهَارِهَا وَقِيَامِ لَيْلِهَا» وَقَالَ (ص): «مَنْ مَاتَتْ فِي حَيْضَةٍ مَاتَتْ شَهِيدَةً»

(۱)

- برای بانوان کاروانهای مدینه بعد نیز یادآوری شود که چنانچه در زمان احرام عادت باشند، هرچند در میقات مشکلی ندارند ولی برای بقیه اعمال باید صبر کنند تا پاک شوند. در مورد تبدیل نوع حج از تمتع به افراد نیز به آنها تذکر داده شود.
- به زائران گوشزد شود که پیش از رفتن به میقات لباس احرام خود را واریسی کنند که معطر نباشد، حاشیه آن دوخته نباشد (به فتوای برخی از فقها لباس احرامی که حاشیه‌اش دوخته است اشکال دارد)، پاک و تمیز باشد، چون ممکن است در میقات به این مشکلات برخورد کنند و در آنجا فرصت تعویض آن نباشد.

ص: ۸۰

- شایسته است روحانی افزون بر بیان و تعلیم تفصیلی مناسک، خلاصه آن را قبل از انجام هر عملی یادآوری کند، مثلاً پیش از احرام واجبات آن را یادآوری نماید.
- مشخص کردن مستحبات و مکروهات از واجبات و محرمات در هر عملی، نقش اساسی در مقام تعلیم و عمل دارد، مثلاً حاجی بدانند در طواف، خواندن دعا واجب نیست و یا همراهی زن و شوهر حرام نیست و راحت تر می‌توانند اعمال را انجام دهند.
- خوب است روحانی در برخی از اعمال مانند طواف به هنگام شلوغی تأکید کند زائران در فکر انجام واجبات باشند و مستحبات را در دفعات بعدی رعایت کنند؛ به عبارت دیگر واجبات فدای مستحبات نشود، زیرا چه بسا اصرار بر انجام مستحبات ما را از انجام واجبات باز دارد.
- در بیان احکام تا حد امکان از بیان اختلاف فتاوا خودداری شود.

ص: ۸۱

- در یک نصف جلسه برخی از فتاوی اهل سنت که مورد ابتلا و سؤال زائران است توضیح داده شود و بر این مطلب تأکید شود که آنان هم در فروع فقهی اختلاف فتوا دارند که آنان را به چهار مذهب فقهی تبدیل کرده است.
- در تصحیح اعمال زائران همچون وضو، غسل، نماز و غیره، نباید فکر کرد که افراد تحصیل کرده اعمالشان نیازمند تصحیح و آزمون نیست. مکرر مشاهده شده افرادی که تحصیلات عالی

ص: ۸۲

داشته‌اند نیز در انجام وظایف شرعی خود، گرفتار مشکلات جدی بوده‌اند.

- برخی زائران از اهمیت مسائل و احکام آگاه نیستند و آنها را ساده و روشن می‌انگارند. مناسب است روحانی کاروان هنگام سخنرانی و بیان احکام، پس از طرح مسئله‌ای، حکم آن را از زائران بپرسد. زائران حتماً با اختلاف پاسخ می‌دهند. در اینجا روحانی، هم حکم مسئله را به صورت صحیح بیان می‌کند و هم زائران را از اهمیت مسائل و احکام آگاه می‌سازد.
- روحانی نقش مهمی در زدودن وسوسه و اضطراب از روحیه زائران دارد. این تبیین احکام به صورت شفاف و همراهی روحانی

ص: ۸۳

با زائران و توصیه نمودن آنان به همراه بودن با روحانی و نظارت روحانی بر انجام اعمال زائران محقق می‌شود.

- وسایل کمک آموزشی امروزه ثابت شده است که آموزش به صورت سمعی-بصری، فرایند یادگیری را سریع‌تر و ماندگارتر می‌کند. از این رو باید سعی شود برای آموزش از تابلو (تخته و گچ) و ماکت کعبه و امثال آن استفاده شود. می‌توان از یک ماژیک و وایت برد نیز سود جست.

- در یک جلسه کیفیت شرکت در نماز جماعت و کارهایی که در آنها متابعت لازم است و کارهایی که متابعت لازم نیست مثل تکتف و آمین گفتن، توضیح داده شود که این امر افزون بر اطلاع رسانی از سؤالات زیادی جلوگیری می‌کند.

۱۵. ارجاع احتیاط واجب به فالاعلم

در مواردی که در مناسک یا توضیح المسائل فارسی یا عربی مراجع تقلید حکم مسئله را به صورت احتیاط واجب یا اشکال یا محل تأمل و تردد و مانند آن فرموده‌اند، مقلد می‌تواند در آن مسائل به فالاعلم یا مساوی با مرجعش رجوع کند. برای آسان شدن کار مقلدین بدون این که اجباری در این کار باشد آنان را به این کار راهنمایی کنید یا فتوای فالاعلم را برای آنان بیان نمایید. بعضی از مواردی که رجوع در آنها کار گشا می‌باشد عبارتند از:

نماز در قسمت قدیمی مسجد الحرام و مسجد النبی (ص)؛

احرام در قسمت قدیم مسجد شجره؛

استظلال در شب، و در شهر مکه و عرفات و منا؛

احرام از مکه قدیم؛

استفاده از کمر بند دوخته و همیان و کیف و دمپایی دوخته و ...

ص: ۸۶

فصل چهارم در مدینه

ص: ۸۷

- سرکشی به اطاق زائران و یادگیری نام آنان در ایجاد ارتباط با آنان بسیار مفید است. سؤالات و پیشنهادهای خوبی معمولاً در اطاقها مطرح میگردد که برای اداره کاروان مفید است.

- بهترین وقت برای برگزاری جلسات آموزشی کاروان انتخاب شود، به گونهای که با نمازها و رفتن به بقیع برخورد نداشته باشد و با جلسات کاروانهای دیگری که در هتل هستند تلاقی نکند و در عین حال زائر سرزنده و شاداب باشد نه در حالت چرت و خواب آلودگی.

- موفقترین جلسه آموزشی جلسهای است که از ۴۰ تا ۵۰ دقیقه تجاوز نکند. سعی شود با همکاری عوامل کاروان، جلسه، در موعد مقرر شروع گردد. در ابتدای جلسه به بحثی تاریخی یا روایی شده و بحث مناسک و احکام را در قسمت دوم جلسه قرار گیرد. پس از پایان وقت، ختم جلسه اعلام شده ولی از زائران خواسته شود سؤالاتشان را مطرح کنند تا مورد استفاده دیگران قرار گیرد. با این گونه اداره کردن، جلسه از حالت رسمی خارج میشود و زائران با اشتیاق به مطالبی که مطرح میشود گوش میدهند.

- برای این که جلسه یکنواخت نباشد، بهتر است مطالب هر جلسه در بردارنده سه بخش "تاریخ و اماکن"، "مناسک" و "اسرار و معارف" باشد.

ص: ۸۸

- در اولین جلسه، مدت اقامت و کیفیت نماز (قصر یا اتمام) و نماز خواندن با اهل سنت یادآوری شود. ثوابهایی که برای نماز در مسجد پیامبر گفته شده مربوط به قسمتی که مسقف است البته دو حیاط داخل مسجد نیز همین حکم را دارد ولی محوطه باز اطراف مسجد که با نرده‌های آهنی محصور شده حکم مسجد ندارد.

- به بانوان یادآوری شود که زمان و نحوه ورودشان به مسجد النبی (ص) و مسجد الحرام چگونه است و فرق آنها با سایر مساجد چیست؟

- به بانوان یادآوری شود که ورودشان به مسجد النبی (ص) و مسجد الحرام و توقّف در سایر مساجد در ایام عادت جایز نیست.

- برای کاروان به گونهای برنامه‌ریزی شود که بتوانند برای نمازهای یومیّه و نماز شب به مسجدالنبی (ص) بروند. در ضمن وقت‌های نماز برای زائران گفته شود تا برنامه ریزی بهتری برای شرکت در نمازهای جماعت و رسیدن به فضیلت نماز اول وقت داشته باشند.

- خواندن نماز تحیّت در مساجد، مستحب است ولی به زائران گوشزد شود در صورت خواندن هر نماز واجب یا نماز قضا، این نمازها کفایت از نماز تحیت می‌کند.

- برخی از زائران گمان میکنند که اگر در "حمامات" بخوانند وضو بگیرند باید به روش اهل سنت وضو بگیرند. به آنان تذکر

ص: ۸۹

داده شود که وضو به روش آنان باطل است و همین طور دست بسته نماز خواندن یا آمین گفتن در نماز.

- از آنجا که نماز خواندن در قبرستان به فتوای برخی از اهل سنت حرام است. زائران را از نماز خواندن کنار بقیع و داخل آن برحذر دارید.

- برای پرکردن اوقات فراغت زائران و استفاده معنوی بهتر از آن، زائران را برای خواندن نماز قضا راهنمایی کنید و نکات ذیل را به آنان یادآوری فرمایید.

نماز قضا هر چه زودتر باید خوانده شود و مسامحه نشود. نماز قضا وقت معینی ندارد، بلکه در هر وقت از شبانه‌روز می‌توان نماز قضا را بجای آورد. نماز قضا را به جماعت می‌توان خواند، و هماهنگی بین نماز امام جماعت و مأوم در نوع نماز، تعداد رکعات و قصر و اتمام لازم نیست.

مسافر می‌تواند نمازهای قضای غیر سفر را بجای آورد و باید تمام بخواند. نماز قضا را به همان گونه که ادای آن وظیفه بوده باید بجا آورد، یعنی اگر نماز ادائی که قضا شده و قصر بوده، به صورت قصر و اگر تمام بوده به صورت تمام و پسرها و مردها باید حمد و سوره نماز قضای صبح، مغرب و عشا را نیز بلند بخوانند.

کسی که برای میت نماز قضا می‌خواند باید مطابق وظیفه خودش عمل کند، مثلاً اگر نماز گزار مرد است و برای میتی که زن است نماز می‌خواند، باید حمد و سوره نمازهای جهری را بلند بخواند.

ص: ۹۰

- کیفیت برخی از نمازهای مستحب که از اهمیت بیشتری برخوردار است به زائران تعلیم داده شود، مثل نوافل یومیه، نماز شب، نماز غفیله، نماز حضرت جعفر، نماز زیارت، نماز حضرت ولی عصر (عج) و نماز حاجت.

- در مدینه منوره، چنانچه زائر بداند که ده روز در مدینه می ماند، میتواند روزه قضا بجا آورد، و چنانچه روزه قضا ندارد، می تواند روزه مستحبی بگیرد. ولی چنانچه مسافر است نمیتواند روزه قضا بگیرد ولی میتواند سه روز روزه مستحب برای برآورده شدن حاجاتش بگیرد و روزه دیگری صحیح نیست. این سه روز، روزه از موارد استثناء روزه در سفر است. به نظر برخی از فقهاء احتیاط آن است که روزهای چهارشنبه، پنجشنبه و جمعه باشد.

- نمازهای مستحب را چنانچه در روضه النبی یا سایر اماکن مقدس ازدحام بود یا امکان توقف نبود، می توانند در حال ایستاده یا نشسته یا با رکوع و سجود اشاره‌ای و حتی در حال راه رفتن بخوانند.

- به زائر گفته شود که برای امواتشان میتوانند نماز قضا بخوانند و برای زندگان میتوانند نمازی خوانده و ثوابش را به آنان هدیه کنند. در کیفیت زیارت به نیابت از خویشان و ملتسمین دعا میتوان این روایت را برای زائران خواند:

عَلِيَّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْخَضْرَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: «رَجَعْتُ مِنْ مَكَّةَ فَلَقِيْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى (ع) فِي الْمَسْجِدِ وَهُوَ قَاعِدٌ فِيمَا بَيْنَ الْقَبْرِ وَالْمِنْبَرِ فَقُلْتُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنِّي إِذَا خَرَجْتُ إِلَى مَكَّةَ رُبَّمَا قَالَ لِي الرَّجُلُ طُفَّ عَنِّي أُشْرِبُوعًا وَصَلَّ رَكَعَتَيْنِ فَأَشْتَعِلُ عَنْ ذَلِكَ. فَإِذَا رَجَعْتُ لَمْ أَدْرِ مَا أَقُولُ لَهُ.

ص: ۹۱

قَالَ: إِذَا أَتَيْتَ مَكَّةَ فَقَضَيْتَ تُشْكِكَ فَطُفُ أَسْبُوعًا وَصَلِّ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ قُلْ: اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا الطَّوْفَ وَهَاتَيْنِ الرَّكَعَتَيْنِ عَنْ أَبِي وَأُمِّي وَعَنْ زَوْجَتِي وَعَنْ وُلْدِي وَعَنْ حَامَّتِي وَعَنْ جَمِيعِ أَهْلِ بَلَدِي حُرِّهِمْ وَعَبْدِهِمْ وَأَبْيَضِهِمْ وَأَسْوَدِهِمْ. فَلَا تَشَاءُ أَنْ قُلْتُ لِلرَّجُلِ: إِنِّي قَدْ طُفْتُ عَنْكَ وَصَلَّيْتُ عَنْكَ رَكَعَتَيْنِ إِلَّا كُنْتُ صَادِقًا. فَإِذَا أَتَيْتَ قَبْرَ النَّبِيِّ (ص) فَقَضَيْتَ مَا يَجِبُ عَلَيْكَ فَصَلِّ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ قِفْ عِنْدَ رَأْسِ النَّبِيِّ (ص) ثُمَّ قُلْ: السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ مِنْ أَبِي وَأُمِّي وَزَوْجَتِي وَوَلْدِي وَجَمِيعِ حَامَّتِي وَمِنْ جَمِيعِ أَهْلِ بَلَدِي حُرِّهِمْ وَعَبْدِهِمْ وَأَبْيَضِهِمْ وَأَسْوَدِهِمْ. فَلَا تَشَاءُ أَنْ تَقُولَ لِلرَّجُلِ: إِنِّي أَقْرَأْتُ رَسُولَ اللَّهِ (ص) عَنْكَ السَّلَامَ إِلَّا كُنْتُ صَادِقًا» (۱)

ابراهیم حضرمی گفت: از مکه برگشتم به مدینه آمدم امام موسی بن جعفر (ع) را در مسجد النبی (ص) در روضه شریف بین قبر و منبر نشسته یافتم. به آن حضرت گفتم: ای پسر رسول خدا زمانی که به سوی مکه می‌آیم افرادی به من می‌گویند: برای ما طوافی و دو رکعت نماز انجام بده و من فراموش می‌کنم وقتی برمیگردم میدانم به او چه بگویم.

امام موسی بن جعفر فرمود: وقتی به مکه آمدی و اعمال را انجام دادی پس طوافی با دو رکعت نماز انجام بده و بگو: خدایا این طواف و نماز از پدر و مادر و همسر و فرزندان و خویشان و همشهریان من بنده و آزاد و سفید و سیاه باشد. پس هر کسی که به دیدن تو آمد و به او گفتم: برایت طواف و نمازی انجام دادم راستگو خواهی بود.

ص: ۹۲

زمانی که به مدینه رسیدی و به زیارت قبر پیامبر رفتی و آنچه وظیفه تو میباشد انجام دادی دو رکعت نماز بخوان و بالاسر پیامبر بایست و بگو: سلام بر تو ای پیامبر خدا از طرف پدر و مادر و همسر و فرزندان و خویشان و همشهریان من بنده و آزاد و سفید و سیاه آنان. پس هر کسی که به دیدن تو آمد و به او بگویی: سلامت را به رسول خدا رساندم، راستگو خواهی بود»

إِسْحَاقُ بْنُ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي إِبْرَاهِيمَ (ع) قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَحِجُّ فَيَجْعَلُ حَجَّتَهُ وَ عُمْرَتَهُ أَوْ بَعْضَ طَوَافِهِ لِبَعْضِ أَهْلِهِ وَ هُوَ عَنْهُ غَائِبٌ بِنَدِّ آخَرَ. قَالَ: قُلْتُ: فَيَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أَجْرِهِ؟ قَالَ: لَا. هِيَ لَهُ وَ لِصَاحِبِهِ وَ لَهُ أَجْرٌ سِوَى ذَلِكَ بِمَا وَصَلَ. قُلْتُ: وَ هُوَ مَيِّتٌ، هَلْ يَدْخُلُ ذَلِكَ عَلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ حَتَّى يَكُونَ مَسْخُوطًا عَلَيْهِ فَيَغْفِرَ لَهُ أَوْ يَكُونَ مُضَيِّقًا عَلَيْهِ فَيُوسِّعَ عَلَيْهِ. قُلْتُ: فَيَعْلَمُ هُوَ فِي مَكَانِهِ أَنَّ عَمَلَ ذَلِكَ لِحَقِّهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قُلْتُ: وَ إِنْ كَانَ نَاصِبًا يَنْفَعُهُ ذَلِكَ؟ قَالَ: نَعَمْ يُخَفِّفُ عَنْهُ. (۱)

اسحاق بن عمار از امام هفتم موسی بن جعفر پرسید: مردی به حج می‌آید پس حج یا عمره یا بعضی از طوافها را برای برخی از خویشانش که به مکه نیامده‌اند قرار می‌دهد، آیا از اجر و ثوابش کم میشود؟ امام فرمود: نه. ثواب آن عمل برای او و کسی که نیت کرده نوشته میشود و افزون بر آن، ثواب دیگری به او داده میشود به سبب صله رحمی که انجام داد.

ص: ۹۳

به امام گفت: اگر آن فردی که برایش طواف یا عمره انجام می‌دهیم مرده باشد، آیا ثوابی به او میرسد؟
امام فرمود: آری تا جایی که ممکن است میت مورد غضب خداوند واقع شده باشد و به سبب این عمل آمرزیده شود یا در جایگاه تنگی باشد بر او گشایش دهند.

به امام گفت: آیا میت در آنجایی که دفن است میفهمد من برای او اعمال عمره و طواف انجام داده‌ام و ثواب آن عمل به او میرسد؟ امام فرمود: آری.

به امام گفت: اگر میت از دشمنان اهل بیت باشد، آیا طواف و عمره برای او انجام دهیم به او سودی میبخشد؟
امام فرمود: آری سبب تخفیف در عذاب او میشود.

- اگر در کاروان کودکی باشد که میخواهند او را محرم کنند، باید پیش از رفتن به میقات، نسبت به احرام و کیفیت اعمال آنها توضیح لازم داده شود. در ضمن، والدین نسبت به احرام کودکان توصیه و تشویق نشوند، چون احرام آنها مشکلاتی به همراه دارد، گفتنی است که به امور زیر باید توجه داشت:
کودک پسر باید ختنه شده باشد.

هرمقدار از اعمال را که میتواند باید خودش بجا آورد و بقیه را باید کمکش کنند یا از طرف او انجام دهند.
لباس احرامش تا پایان اعمال باید پاک باشد.

در حال طواف باید با طهارت باشد.

در حال طواف و سعی باید بیدار باشد.

در حال طواف شانه چپ کودک باید به طرف کعبه باشد.

- نماز طواف را اگر میتواند خودش بخواند و کسی هم به نیابت از او بجا آورد.

ص: ۹۴

فصل پنجم در میقات

ص: ۹۵

- با توجه به سرد بودن هوا، کاروانهای مدینه قبل حتی الامکان غسل و پوشیدن لباس احرام را در هتل انجام دهند، زیرا دوره سرماخوردگی در آنجا بسیار طولانی و سخت است و موجب اختلال در انجام مطلوب اعمال می شود.
- برای کاروانهای مدینه بعد که در جحفه محرم میشوند، غسل احرام توصیه و تأکید نشود زیرا با توجه به این که زنان در ماشینهای کولردار و مردان در ماشینهای مکشوف می نشینند احتمال سرماخوردگی زائران بسیار زیاد است.
- بهتر است زائران به نیت غسل ما فی الذمه غسلی انجام بدهند، چون در برخی موارد پیش آمده که زائر غسل واجب، مثل جنابت یا غسل مس میت بر عهده‌اش بوده و از آن خبر نداشته و پس از اعمال متوجه شده است. البته زائران مدینه قبل این غسل را در مدینه انجام دهند و زائران مدینه بعد در ایران. در ضمن به زائران تذکر داده شود با این غسل نمی توان نماز خواند و برای نماز باید وضو گرفت.
- قبل از رفتن به داخل مسجد شجره، زائران نسبت به جغرافیای مسجد، محل وضو و غسل توجه شوند و محلی را برای جمع شدن پس از احرام مشخص نمایند تا زائران به راحتی بتوانند اعمال را انجام دهند و کسی گم نشود. هم چنین تذکر داده شود که کسی در محوطه بین وضو خانه و مسجد مُحرم نشود.

ص: ۹۶

- در هنگام محرم کردن زائران سعی شود برای زائران کاروانهای دیگر مزاحمت ایجاد نشود. لازم نیست برای احرام و تلبیه، زائران به دور مسجد چرخانیده شوند تا با سرو صدا و شلوغ کردن، حال دعا از دیگران سلب شود. در پاسخ به لبیک‌ها به زائران تذکر داده شود که با صدای بلند پاسخ ندهند چون ضرورتی ندارد و مزاحمت برای دیگران است.
- اگر وقت احرام مصادف با نماز جماعت مسجد شجره شد، لازم است زائران را به شرکت در نماز جماعت راهنمایی نمایید و از تکرار لبیک به صورت دسته جمعی و با صدای بلند پرهیزند.
- به خلاف احرام در مسجد شجره، در بقیه میقاتها مسجد خصوصیت ندارد، و احرام در بیرون مسجد نیز صحیح است لذا بردن زائران به ویژه افراد معذور داخل مسجد لازم نیست.
- کسانی که نیاز به تلقین لبیک دارند قبلاً شناسایی شوند تا در میقات جدای از جمع برای آنها لبیک‌ها گفته شود.
- اگر زائران پس از خواندن نماز واجب محرم می‌شوند، به استحباب احرام پس از نماز عمل شده و نیازی به خواندن نمازهای مستحب احرام نیست، بلکه محرم شدن پس از نماز واجب (ادا یا قضا) از نماز مستحب افضل است.
- چون فتوای مشهور فقهاء لزوم احرام در داخل مسجد شجره است - بجز بانوان معذور - همه زائران را باید به داخل مسجد برد تا محرم شوند و احتیاط احرام در مسجد قدیم نیز قابل ارجاع به فالاعلم است.

ص: ۹۷

- هر چند به زبان آوردن نیت احرام و سایر اعمال، واجب نیست ولی برخی از فقهاء مستحب دانسته‌اند و نیز قصد ترک محرمات را نیز عده‌ای لازم دانسته‌اند اگر برای احرام عمره تمتع این گونه گفته شود مناسب است:
- "به قصد شروع اعمال عمره تمتع و انجام آنها و ترک محرمات احرام، محرم می‌شوم به احرام عمره تمتع ... قر به الی الله".
- برای گفتن لبیک، چون برخی از فقهاء وصل به سکون و وقف به حرکت را خلاف احتیاط می‌دانند و بعضی نیز گفتن لبیک پنجم را لازم نمی‌دانند اگر لبیک به سه صورت گفته شود و زائران جواب بدهند و به همین سه بار نیز اکتفا شود، کافی است:
- بار اول جمله به جمله. هر چند با وقف به حرکت و وصل به سکون و همراه با لبیک پنجم باشد.
- بار دوم به همین شیوه بدون لبیک پنجم.
- بار سوم با مراعات وقف به سکون و وصل به حرکت.
- اگر کاروان کمتر از ده روز در مدینه اقامت دارند، در مسجد شجره نمازشان شکسته است.
- کسانی که شک در استطاعت خود برای حج دارند و به یقین نرسیده‌اند، هر چند وظیفه آنها حج واجب نیست ولی می‌توانند به نیت وظیفه فعلیه محرم شوند تا اگر بعداً معلوم شد مستطیع بوده‌اند، اعمال انجام شده کافی باشد.

ص: ۹۸

- زنانی که در میقات یا پیش از آمدن به میقات، دچار عادت ماهانه شده باشند، در صورتی که برای عمره مفرده محرم شده باشد اگر یقین دارد یا احتمال می‌دهد که تا قبل از خروج از مکه پاک می‌شود باید صبر کند تا پاک شود و خودش اعمال عمره مفرده را انجام بدهد. و اگر یقین دارد که تا زمان خروج از مکه پاک نمی‌شود، باید برای طواف و نماز آن، نایب بگیرد و سعی و تقصیر را خودش بجا آورد و پس از آن برای طواف نساء و نمازش نایب بگیرد.

- اگر زنی در میقات حائض بود و نمداند آیا تا قبل از خروج از مکه و رفتن به عرفات پاک می‌شود یا نه، بهتر آن است که به نیت آنچه وظیفه‌ی فعلی اوست یعنی نیت مافی الذمه و اعم از عمره تمتع و حج افراد محرم گردد تا اگر پیش از رفتن به عرفات پاک شد بتواند با همان احرام، اعمال عمره تمتع را انجام بدهد و اگر پاک نشد با همان احرام به عرفات برود. (۱)

- پیش از حرکت از میقات، داخل اتوبوس‌ها از همه زائران سؤال شود که آیا همه آنها داخل مسجد شجره به نیت احرام عمره لبیک گفته‌اند یا نه تا چنانچه کسی باقی مانده یا شک دارد، همانجا بتواند به مسجد برود و محرم شود.

- در میقات جحفه نیز از احرام سؤال شود تا پیش از حرکت و بیرون رفتن از میقات نسبت به احرام تمام زائران اطمینان حاصل شود.

۱- برای ملاحظه فتاوی‌ای مراجع به مسئله ۲۲۱ و ۹۲۱ و ۹۲۲ مناسک محشی چاپ سال ۱۳۸۲ و آراء المراجع ص ۱۷۰ مراجعه شود.

ص: ۹۹

- برخی از محرمات احرام، مثل نگاه در آینه، زدودن مو از بدن و استفاده از عطر و صابون و اشیاء خوشبو و پوشاندن سر برای مردان و صورت برای بانوان و حرام بودن زن و مرد بر یکدیگر و نیز استحباب تکرار تکبیر تلبیه تا نزدیک مکه، عدم لزوم بیدار بودن در بین راه- چون برخی از زائران تصور می‌کنند که نباید بخوابند- تذکر داده شود.
- نسبت به نگاه در آینه اتومبیل، گاهی یادآوری آن ضرر بیشتری دارد، چون معمولاً حرکت زائران در شب است و توجهی به آینه ندارند و اگر بی‌توجه نگاهشان به آینه بیافتد اشکال ندارد و یادآوری آن گاهی سبب نگاه کردن میشود. نسبت به محل اسکان و هتل، چون غالباً در سالن انتظار، راهروها، و دستشوییها آینه وجود دارد، بهتر است در بدو ورود به هتل، این تذکر داده شود.
- در صورت امکان اگر آقایان در جلوی اتوبوس و خانمها عقب آن بنشینند و همسران کنار یکدیگر نباشند، بهتر است.
- در میقات یا در بین راه و در بدو ورود به مکه، زمان رفتن برای اعمال را یادآوری فرمائید.

ص: ۱۰۰

فصل ششم در حرم

اشاره

ص: ۱۰۱

- از آنجا که مسجد تنعیم ابتدای حدود حرم است، زائران را به ورود به حرم توجه داده و دعای کوتاه ورود به حرم را بخوانید بسیار مناسب است. همچنین می‌توانید مسجد تنعیم و منطقه شهدای فخر را نیز به آنها نشان دهید.
- از آنجا که تعداد لباس احرام آقایان حداقل دو تکه است و بیشتر از آن در صورتی که شرایط لباس احرام را داشته باشد بلا اشکال است، در فصل سرما به آنان یادآوری شود که پوشیدن بیش از دو جامه احرام بلا- اشکال است. کشیدن پتو بر روی خود برای جلوگیری از سرما اشکال ندارد ولی آقایان آن را بر سر نیندازند و خانم‌ها بر صورت خود. چنانچه این پتو دوخته باشد آقایان نباید بر دوش خود بیندازند ولی دوخته بودن حواشی آن به فتوای برخی از فقها بلا اشکال است.
- کسی که برای عمره تمتع محرم شده، وقتی خانه‌های مکه را ببیند، نباید لبیک بگوید لذا این مسأله، هنگام رفتن به مکه تذکر داده شود.
- کسانی که بعد از تمام شدن اعمال تمتع، برای انجام عمره مفرده از مکه به مسجد تنعیم می‌روند، چند دستبند:

ص: ۱۰۲

مقلدان فقہائی که استظلال در شب و در شهر مکه، هر دو را جایز نمیدانند. این گروه نمی‌توانند حتی در شب با ماشین مسقف دار از تنعیم بیایند و باید در ماشین مکشوف سوار شوند.

مقلدان فقہائی (۱) که استظلال در شهر مکه را جایز میدانند میتوانند، شب یا روز در ماشین مسقف سوار شوند.

مقلدان فقہائی که استظلال در شهر مکه را جایز نمیدانند ولی استظلال در شب را حرام نمیدانند، میتوانند در شب از تنعیم با ماشین مسقف به مسجد الحرام بروند.

یادآوری می‌شود اکثر مراجع تقلید که استظلال در شب و در شهر مکه را جایز نمی‌دانند، فتوای صریح ندارند بلکه احتیاط فرموده‌اند که در این موارد با مراجع به فالاعلم می‌توانند مسئله سوار شدن در ماشین مسقف را حل کنند.

- میان وقت ورود به مکه و وقت حرکت زائران به سوی مسجد الحرام برای انجام اعمال، حتماً فاصله باشد تا زائران پس از تحویل اتاق‌ها و استقرار و استراحت و تجدید قوا برای اعمال آماده شوند. تجارب سالهای گذشته نشان می‌دهد بهترین و خلوت‌ترین وقت برای انجام اعمال، یک ساعت و نیم پس از نماز صبح است. لذا بهتر است زائران پس از صرف صبحانه حدود ساعت شش و نیم یا هفت، (آنهم با لحاظ مسأله استظلال در شهر مکه) برای اعمال به مسجد الحرام برده شوند.

- بهتر است که زائران را به دو دسته توانمند و افراد بیمار و ناتوان تقسیم کرد و در مرحله اول، گروه اول اعمال را انجام دهند و در مرحله دوم با همکاری زائران داوطلب، گروه دوم را در وقت مناسب برای انجام اعمال به حرم برد. با این رویه، هم حرکت کند زائران ناتوان در حرکت گروهی اخلاص ایجاد نمی‌کند و هم زائران ناتوان و بیمار با مراقبت و همراهان بیش تر، اعمال خود را به راحتی انجام می‌دهند.

- استظلال در شهر مکه و نیز عرفات و منا، بجز آیه الله زنجانی - که جایز نمی‌دانند - بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، خویی و سیستانی - احتیاط واجب دارند - مابقی مراجع استظلال را مجاز می‌شمردند. در مورد مراجعی که احتیاط واجب دارند نیز می‌توان با رجوع به فالاعلم یا مرجع مساوی، استظلال را تجویز کرد.

- زائران در زمانی برای انجام اعمال به مسجد الحرام برده شوند که در اثناء آن به نماز جماعت و شستشوی مسجد برخورد نکنند. یادآوری می‌شود که فرصت نماز مغرب تا عشاء و ظهر تا عصر و عصر تا مغرب کوتاه است ولی فرصت نماز صبح تا نماز ظهر و نماز عشاء تا صبح زیاد است و شستشوی مسجد نیز بیشتر در وقت خلوت مطاف مثل ساعت یک بامداد صورت می‌گیرد.

در موارد زیر باید زائر قبل از ورود به اعمال عمره یا حج توجیه شود تا در اعمالش اشکالی پیش نیاید:

۱- مانند حضرت امام، اراکی، گلپایگانی، فاضل، مکارم، صافی، نوری و وحید خراسانی.

ص: ۱۰۴

چنانچه در اثناء طواف یا سعی نماز جماعت برگزار شد، تا آخرین فرصت امکان به طواف یا سعی ادامه داده شود تا اگر ممکن شد طواف یا سعی را به پایان برسانند.

چنانچه پس از طواف، اذان گفته شد یا وقت اذان نزدیک بود، سعی را شروع نکنند.

چنانچه زائران در بین اعمال به نماز برخورد کردند، باید در نقطه‌های مشخص طواف و سعی خود را قطع کنند و جای آنرا به خاطر بسپارند و پس از نماز، از همان نقطه‌های که طواف یا سعی را رها کرده اند، اعمال را ادامه دهند و آن را به اتمام برسانند. اما در مورد کفایت این ادامه دادن، چنانچه فاصله بین نماز و ادامه اعمال زیاد نباشد، طواف و سعی صحیح است ولی با فاصله زیاد، باید به نظر مرجع تقلید رجوع کرد.

با توجه به محو شدن خط تیره مقابل حجرالاسود، برای یت آغاز طواف، اگر به زائران گفته شود که از چند متر جلوتر قصدشان این باشد که از مقابل حجرالاسود طواف را شروع و به همان جا ختم میکنند، اشکال ندارد و لازم نیست متوجه باشند که کدام نقطه به طور دقیق مقابل حجرالاسود است.

برای شروع طواف هرگز نباید زائران را از مقابل حجرالاسود یا نزدیک آن به داخل صف طواف کنندگان برد زیرا موجب اذیت و مزاحمت برای طواف کنندگان است. به همین جهت بهتر است نقطه‌های دورتر از حجرالاسود بدون نیت وارد مطاف شد و به تدریج وارد مطاف و نزدیک به کعبه شد تا به نقطه آغاز طواف (حجرالاسود) رسید. در پایان طواف نیز برای رفتن

ص: ۱۰۵

به محل نماز طواف (پشت مقام ابراهیم) آرام آرام بدون نیت طواف همراه جمعیت به راه خود ادامه داده تا به راحتی بتوان از صف طواف کنندگان خارج شد.

- از زائران خواسته شود در هنگام طواف رو به کعبه یا پشت به آن نشوند و کعبه یا حجر اسماعیل را لمس نکنند، این گونه اعمال را پس از طواف یا اعمال عمره انجام بدهند، زیرا به فتوای بعضی از مراجع این اعمال به طواف ضرر میزند. (۱) - از زائرانی که در عدد اشواط طواف یا سعی شک میکنند، خواسته شود با گرداندن انگشتر در دست یا اعتماد به دیگران عدد اشواط را حفظ کنند تا مشکلی در اعمالشان پیش نیاید.

- قبل از ورود به اعمال، نقطه‌های را در مسجد الحرام تعیین کنند تا زائران پس از نماز طواف به آنجا بیایند و پس از اطمینان از صحت اعمالشان به سعی صفا و مروه پردازند. بهترین نقطه نزدیک چراغ سبز است تا زائر به راحتی به سعی برود. و نقطه‌های را نیز در مروه معین کنند که پس از سعی زائران در آنجا جمع شده و اگر اشکالی در اعمالشان هست بر طرف گردد.

- جزئیات مسائل شک در تعداد دورهای طواف و سعی نباید گفته شود چون همین امر سبب شک و وسواس زائران می شود. بلکه باید به طول کلی گفته شود که اگر شک و شبهه یا سوالی پیش آمد، با تردید اعمال را ادامه ندهند و حتماً با مراجعه به روحانی کاروان حکم مسأله را بپرسند و سپس مطابق وظیفه عمل نمایند.

- از زائران خواسته شود که نماز طوافشان را پشت مقام ابراهیم بخوانند، البته در مکانی که برای طواف دیگران مزاحمت نداشته باشد. بانوان زائر نیز تلاش کنند نماز خود را پشت سر مردان به جا آورند.

- به سبب اهمیت داشتن نماز طواف در اعمال حج و عمره، به زائر گوشزد شود که این نماز را با آرامش و بدون هیچ عجله انجام بدهد تا خللی در اعمالش پیش نیاید.

- این مسأله به زائران یادآوری شود که چنانچه در عملی اشکالی به نظر تان رسید یا مشکل پیش آمد، با اعاده کل اعمال عمره مشکل حل نخواهد شد، بلکه باید ضمن مراجعه به روحانی کاروان مورد اشکال مشخص و چنانچه نیاز به اصلاح، تکمیل یا اعاده بود، عمل شود.

- مسجد الحرام به "حیاط وسط" که کعبه در آن قرار دارد و شبستان‌های اطراف آن اطلاق می شود ولی سعی و محوطه اطراف مسجد که سنگفرش شده و با دیوارهای نرده‌ای محصور است جزو مسجد نیست و احکام مسجد را ندارد، بنابراین اگر زنان حائض در سعی بنشینند و کعبه را تماشا کنند اشکالی ندارد. البته برای ورود به سعی نباید داخل مسجد شوند.

- کسانی که برای نماز طواف عمره یا طواف زیارت نایب می‌گیرند، باید خودشان هم نماز طواف را بخوانند.

۱- مراجعه شود به آراء المراجع ص ۳۶۸ و مناسک حج محشی چاپ ۱۳۸۲، م ۵۹۹ و ۶۰۰.

ص: ۱۰۷

- افراد ناتوان که قبلاً با ویلچر یا تخت روان، در صحن مسجد الحرام طواف داده می‌شدند، در چند سال اخیر از طواف در صحن مسجد الحرام منع شده‌اند و باید در طبقه دوم طواف کنند، حکم‌شان چیست؟

آیت‌الله بهجت

: در صورت عدم امکان با رعایت الاقرب فالاقرب، کفایت می‌کند.

آیت‌الله تبریزی

: احتیاط واجب آن است که آنها را از طبقه دوم طواف دهند و نایب هم برایشان بگیرند.

آیت‌الله خامنه‌ای:

طواف باید دور کعبه معظمه ولو در فضای مابین زمین تا محاذی پشت بام کعبه باشد و کف طبقه دوم مسجد الحرام اگر به قدر قامت طواف کننده پایین‌تر از نقطه محاذی پشت بام کعبه نباشد، طواف از طبقه دوم صحیح و مجزی نیست، و کسانی که نمی‌توانند در صحن مسجد الحرام ولو به وسیله حمل توسط شخص دیگر طواف کنند، وظیفه آنها نایب گرفتن در طواف است و احوط آن است که خودش هم در همان طبقه دوم طواف نماید.

آیت‌الله سیستانی

: چنانچه احراز شود که طبقه دوم بالاتر از کعبه است، طواف از بالا کفایت نمی‌کند و باید برای طواف از پایین نایب بگیرند و لازم

نیست احتیاط کنند و چنانچه مطلب مشکوک باشد باید احتیاطاً بین طواف از بالا و نایب گرفتن از پایین جمع نمایند.

آیت‌الله شبیری زنجانی: در مورد سؤال اگر ممکن باشد کسی فرد ناتوان را بر دوش حمل کند، طواف در محدوده بین مقام

ص: ۱۰۸

ابراهیم و کعبه لازم است، و در غیر این صورت باید نایب بگیرند تا در محدوده طواف کند و بنا بر احتیاط مستحب نیز خود شخص در طبقه دوم طواف داده شود و چنانچه نیابت نیز ممکن نباشد طواف دادن شخص در طبقه دوم کفایت می‌کند.

آیت‌الله صافی گلپایگانی

: در فرض مذکور این افراد باید در طبقه دوم طواف داده شوند و بنا بر احتیاط واجب نایب هم گرفته تا برای آنان در صحن مسجد الحرام طواف نماید.

آیت‌الله فاضل

: در فرض سؤال چنانچه کعبه مقدسه از طبقه دوم پایین‌تر نباشد، احتیاط واجب آن است که علاوه بر اینکه در طبقه دوم طواف داده می‌شوند، استنابه هم بنمایند؛ و الله العالم.

آیت‌الله مکارم شیرازی

: در این گونه موارد که راهی جز این نیست طواف در طبقه بالا کفایت می‌کند.

آیت‌الله نوری همدانی

: طواف در طبقه فوقانی صحیح نیست و این قبیل افراد باید بوسیله کول گرفتن طواف خود را انجام بدهند و اگر ممکن نشد، لازم است برای طواف خود نایب بگیرند.

آیت‌الله وحید خراسانی

: در مفروض سؤال باید نایب بگیرد که در صحن مسجد الحرام طواف نماید و در صورتی که متمکن باشد و بر او حرجی نیست، احتیاط واجب آن است که خودش هم از طبقه دوم طواف نماید.

- کسانی که با ویلچر در طبقه دوم طواف داده می‌شوند، باید دقت کرد که به جای طبقه دوم، طواف در پشت بام مسجد

ص: ۱۰۹

الحرام واقع نشود. چنین اتفاقی از عربهایی که ویلچر دارند به طور مکرر واقع شده است.

- سعی بین صفا و مروه باید بین الجبلین باشد. به شهادت اهل اطلاع، ستونهای گنبد صفا روی کوه است. قسمت شیب دار نیز جزء

مروه است و آخرین در خروجی آن در سمت راست، روی کوه است. بنابراین زدن پاشنه پا به روی صخره ضرورتی ندارد.

- هروله برای زنان مستحب نیست و چنانچه سهواً انجام دادند مبطل سعی نیست و برنگردند. مردان نیز اگر هروله را فراموش کردند

برای بجا آوردن آن برنگردند.

- ممکن است در وقت ازدحام افراد ناتوان را که با ویلچر سعی میکنند در طبقه همکف راه ندهند و آنها را به طبقه دوم یا پشت بام

مسجد الحرام راهنمایی کنند، باید توجه داشت چون طبقه دوم و پشت بام بالاتر از صفا و مروه است، سعی در آنجا کافی نیست،

بلکه این افراد باید برای سعی نایب بگیرند.

- تقصیر مکان معینی ندارد ولی مرسوم است که بر مروه تقصیر می کنند، یاد آوری این نکته لازم است که سمت چپ مروه قسمتی

افزوده شده و میتوان زائران را به آن قسمت هدایت کرد تا مزاحمتی برای دیگران نباشد و بانوان بتوانند به دور از چشم نامحرمان

تقصیر کنند.

بیان نکاتی در اولین جلسه مکه

- در این جلسه اعلام می شود که هر کس نسبت به اعمالی که انجام داده سؤال یا شک و شبهه‌های دارد سؤال کند تا وظیفه وی مشخص و مطابق آن عمل کند.
- نماز قصر یا تمام در مکه و کیفیت جمع بین فتاوا همان طور که در بخش مدینه گذشت یادآوری شود.
- چنانچه در عمره کمتر از ده روز در مکه می مانند مسافر هستند و در حج، چنانچه پیش از اعمال حج و رفتن به عرفات حداقل ده روز در مکه اقامت دارند نمازشان تمام است و بالتبع در عرفات، مشعر الحرام و منا و پس از بازگشت به مکه نیز تمام است. چنانچه پیش از رفتن به عرفات کمتر از ده روز در مکه اقامت دارند، مسافر هستند و بالتبع در مشاعر مقدس نیز نماز شکسته است و پس از اعمال و بازگشت به مکه اگر حداقل ده روز در مکه اقامت دارند نماز تمام و گرنه مسافر هستند.
- اعمال مستحب مکه، مثل تلاوت و ختم قرآن، طواف مستحب، نماز در مسجد الحرام و نگاه کردن به کعبه تذکر داده شود.
- نماز جماعت استاده‌ای در مسجد الحرام به فتوای برخی از فقهاء اشکال دارد. لذا باید مأمومین در جهتی بایستند که روبروی امام جماعت یا جلوتر از او نباشد، باید توجه داشت که امام جماعت مسجد الحرام در نماز صبح، مغرب و عشاء نزدیک مقام ابراهیم یا نزدیک در کعبه به نماز می ایستد و در نماز ظهر

ص: ۱۱۱

- و عصر در فصل گرما (بجز در نماز جمعه) در نقطه مقابل، روبروی مستجار، داخل شبستان کنار اتاق مؤذنان به نماز میایستد.
- برخی از زائران تا پاسی از بامداد (پس از نصف شب) در مسجد الحرام میمانند و به جهت خستگی و دیر خوابیدن، برای نماز صبح بیدار نمیشوند. تذکر این مسأله لازم است که چنانچه این امور مستحب سبب ترک واجب شود، هیچ گونه ثوابی نخواهد داشت.
- کیفیت بجای آوردن طواف مستحب برای خود و دیگران به زائران آموزش داده شود و نیز بر تلاوت قرآن و عبادت در مکه به ویژه در مسجدالحرام و استفاده بهتر از اوقات فراغت تأکید شود.
- چون جهت قبله در شهر مکه در هر سوی آن تفاوت دارد، حتی گاهی در یک هتل، در بخش‌های مختلف آن نیز متفاوت است و بدین سبب تشخیص قبله برای زائران مشکل می‌شود، مناسب است جهت قبله یادآوری شود و چنانچه در هتل علامت مشخص وجود ندارد، علامت‌های جهت قبله نصب شود.
- در برخی از هتلها سنگ توالتها رو به قبله یا پشت به آن است که با کمی انحراف در نشستن مشکل حل میشود. هرچند اگر زائران متوجه نباشند مرتکب گناهی نخواهند شد.

کارهای حرام بین امرام عمره تمتع و احرام حج تمتع:

- تراشیدن سر (به فتوای برخی از مراجع)؛
- بجا آوردن عمره مفرده به فتوای بعضی از مراجع سبب بطلان عمره میشود. (۱) - صید در حرم؛
- کندن و بریدن گیاه و درخت حرم؛
- بیرون رفتن از شهر مکه به فتوای برخی از مراجع جایز نیست، لذا اگر در ماه ذیقعده عمره تمتع را انجام دادند و در ماه ذیحجه از مکه بیرون روند به فتوای بعضی از مراجع، عمره تمتع آنان باطل میشود و باید برای ورود به مکه مجدداً محرم شوند.
- در موارد ذیل بجای آوردن طواف مستحب خلاف احتیاط است:
 - پس از احرام عمره، پیش از طواف
 - پس از احرام حج، پیش از رفتن به عرفات
 - پس از اعمال منا و پیش از طواف زیارت
- بین طواف و نماز طواف، نه تنها طواف انجام دادن خلاف احتیاط است بلکه خواندن نماز دیگر غیر از نماز طواف نیز خلاف احتیاط است.

۱- مراجعه شود به م ۹۰۹ مناسک محشی.

ص: ۱۱۴

فصل هفتم اعمال حج

اشاره

ص: ۱۱۵

- محل احرام حج شهر مکه است. بعضی از فقهاء تمام شهر مکه فعلی را برای احرام کافی می‌دانند و برخی دیگر به احتیاط واجب احرام حج را در مکه قدیم گفته‌اند. در این مورد میتوان با ارجاع دادن احتیاط واجب زائران را در مکه فعلی محرم کرد.
- کسانی که اعمال مکه را باید پیش از وقوف بجای آورند، باید شناسایی شوند و در وقت مناسب اعمال خود را انجام دهند و چنانچه تا رفتن به عرفات فاصلهای وجود دارد حتماً به آنان یادآوری شود که در این فاصله محرم هستید و باید از محرّمات احرام پرهیز کنید.
- حتماً قبل از محرم شدن به احرام حج، محرّمات احرام را برای زائران تکرار کرده و به او گفته شود تا تقصیر واقع نشده تمام محرّمات احرام را باید ترک کند.
- کسانی که اعمال مکه را بر وقوفین مقدم میدارند حتماً باید محرم به احرام حج شوند و پس از آن اعمال را انجام بدهند و

ص: ۱۱۶

به آنان گوشزد شود که تا تقصیر در روز عید را پس از رمی جمره و قربانی انجام نداده‌اند باید محرمات احرام را مراعات کنند. - توجه به این نکته لازم است که اگر طواف و سعی افراد ضعیف را با ویلچر انجام می‌دهند، تقدیم اعمال بر عرفات و جهی بویژه با توجه به این که برخی از مراجع احتیاط کرده و توصیه می‌کنند که پس از بازگشت از مشاعر، نیز سعی و طواف را انجام بدهد. لذا باید دقت کرد نسبت به چه افرادی میتوان اعمال را مقدم داشت (رجوع شود به مسأله ۱۱۷۶ تا ۱۱۷۸ از مناسک محشی در بحث واجبات بعد از اعمال منا).

- قبل از ورود به عرفات به اعمال خرافی بعضی از زائران اشاره شود تا زائران از انجام آن خودداری کنند.

- با توجه به کمبود امکانات در عرفات و منا به زائران زن توصیه شود لباس به مقدار کافی به دنبال خود داشته باشند تا به لباس شستن در این دو مکان مقدس نیاز پیدا نکنند و به زائران مرد نیز توصیه شود لباسهای دوخته را برای پس از قربانی و تقصیر همراه خود بیاورند.

- مشکلات و سختیهای عرفات تا منا؛ باید برای زائران در جلسات مکه گفته شود زیرا بیشتر آنان با زندگی راحت و مرفه انس گرفته‌اند. وقتی با جامه احرام به بیابان عرفات و مشعر و منا پای نهند و زندگی چادر نشینی را تجربه میکنند و به سختی و زحمت می‌افتند ممکن است زبان به اعتراض گشایند. پس باید قبلاً آنان را توجیه کرد. و به گفته شاعر:

ص: ۱۱۷

در بیابان گر به عشق کعبه خواهی زد قدم
سرزنشها گر کند خوار مگیلان غم مخور

- باید حاجیان برای تحمّل برخی سختیها آمادگی پیدا کنند بخصوص به هنگام حرکت به عرفات و وقوف در عرفات و سپس کوچ به مشعر و منا و از منا تا مکه و ایام وقوفشان در منا. آنها باید آمادگی پذیرش مشکلات ایام تشریق را داشته باشند. چه بسا در حرکتشان از عرفات به سوی مشعر با ترافیک و راه بن‌بند مواجه شوند و مجبور باشند مسافتی را پیاده طی کنند و یا در وقوفشان در مشعر باید پذیرای سرما و باد و باران باشند. اگر این آمادگی روحی و روانی در زائران ایجاد شده باشد، روحانی بسیار آسانتر میتواند تصمیم‌گیری کند و زائران با نشاطی بیشتر در جهت حرکت به سوی مشعر الحرام برای انجام تکلیف گام بر خواهند داشت و از انجام تکلیف لذت خواهند برد. البته باید توجه داشت که خبر از مشکلات اعمال برای آماده سازی روحی زائران نباید با ایجاد نگرانی و دلهره خلط شود.

- در این جا به تناسب موضوع، فرازی از خطبه قاصعه را مرور می‌کنیم. این خطبه نکات زیبایی برای انسان سازی دارد، خطبه قاصعه را باید قبل از رفتن به عرفات برای زائران خواند تا از زبان مولی با ارزش حقیقی حج و مناسک آشنا شوند:

«أَلَمْ تَرَوْنَ أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ اخْتَبَرَ الْأُولِينَ مِنْ لَدُنْ آدَمَ ص إِلَى الْأَخْرِينَ مِنْ هَذَا الْعَالَمِ بِأَخْبَارٍ لَا تَضُرُّ وَلَا تَنْفَعُ وَلَا تُبْصِرُ وَلَا تَسْمَعُ فَجَعَلَهَا بَيْتَهُ الْحَرَامَ الَّذِي جَعَلَهُ لِلنَّاسِ قِيَامًا

ص: ۱۱۸

ثُمَّ وَضَعَهُ بِأَوْعَرِ بَقَاعِ الْأَرْضِ حَجْرًا وَأَقْلَبَ تَنَائِقِ الدُّنْيَا مَدْرًا وَأَضْيَقَ بَطُونِ الْأُودِيَةِ قَطْرًا بَيْنَ جِبَالٍ حَشِينَةٍ وَرِمَالٍ دَمْتَةٍ وَعُيُونٍ وَشَلَهٍ وَقَرَى مُنْقَطِعَةٍ لَهَا يَزْكُو بِهَا حُفٌّ وَلَا حَافِرٌ وَلَا ظِلْفٌ ثُمَّ أَمَرَ آدَمَ عَ وَوَلَدَهُ أَنْ يَتَنُوا أَعْطَافَهُمْ نَحْوَهُ فَصَارَ مَتَابَعَةً لِمُنْتَجِعِ أَشْفَارِهِمْ وَغَايَةً لِمُلْقَى رِحَالِهِمْ تَهْوَى إِلَيْهِ ثِمَارُ الْأَفْتَدَةِ مِنْ مَفَاوِزِ قِفَارٍ سَجِيْقَةٍ وَمَهَاوِي فِجَاجٍ عَمِيقَةٍ وَجَزَائِرِ بَحَارٍ مُنْقَطِعَةٍ حَتَّى يَهْزُوا مَنَاكِبَهُمْ ذُلًّا يُهَلِّلُونَ لِلَّهِ حَوْلَهُ وَيَزْمُلُونَ عَلَى أَقْدَامِهِمْ شُعْنًا غُبْرًا لَهُ قَدْ نَبَذُوا السَّرَائِلَ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَشَوَّهُوا بِإِعْفَاءِ الشُّعُورِ مَحَاسِنَ خَلْقِهِمْ ائْتِلَاءً عَظِيمًا وَامْتِحَانًا شَدِيدًا وَاخْتِبَارًا مُبِينًا وَتَمَحِيصًا بَلِيغًا جَعَلَهُ اللَّهُ سَبَبًا لِرَحْمَتِهِ وَوَسِيلَةً إِلَى جَنَّتِهِ وَلَوْ أَرَادَ سُبْحَانَهُ أَنْ يَضَعَ بَيْتَهُ الْحَرَامَ وَمَشَاعِرَهُ الْعِظَامَ بَيْنَ جَنَاتٍ وَأَنْهَارٍ وَسَهْلٍ وَقَرَارِ جَمِّ الْأَشْجَارِ دَانِي الثَّمَارِ مُلْتَفِّ الْبُنَى مُتَّصِلِ الْقَرَى بَيْنَ بَرِّهِ سَمْرَاءَ وَرَوْضِهِ خَضْرَاءَ وَأَرْيَافِ مُحَدِقِهِ وَعَرَاصِ مُغْدِقِهِ وَرِيَاضِ نَاصِرِهِ وَطُرُقِ عَامِرِهِ لَكَانَ قَدْ صَغُرَ قَمَدُ الْجَزَاءِ عَلَى حَسَبِ ضَعْفِ الْبَلَاءِ وَلَوْ كَانَ الْإِسَاسُ الْمَحْمُولُ عَلَيْهَا وَالْأَحْجَارُ الْمَرْفُوعُ بِهَا بَيْنَ زُمُودِهِ خَضْرَاءَ وَيَأْقُوتِهِ حَمْرَاءَ وَنُورٍ وَضِيَاءٍ لَخَفَّفَ ذَلِكَ مُصِيرَ عَارِعَةِ الشُّكِّ فِي الصُّدُورِ وَلَوْضَعَ مُجَاهِدَهُ إِبْلِيسَ عَنِ الْقُلُوبِ وَلَنَفَى مُعْتَلِجَ الرَّيْبِ مِنَ النَّاسِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَخْتَبِرُ عِبَادَهُ بِأَنْوَاعِ الشَّدَائِدِ وَيَتَعَبَّدُهُمْ بِأَنْوَاعِ الْمَجَاهِدِ وَيَتَبَلِّغُهُمْ بِضُرُوبِ الْمَكَارِهِ إِخْرَاجًا لِلتَّكْبِيرِ مِنْ قُلُوبِهِمْ وَإِسْكَانًا لِلتَّذَلُّلِ فِي

ص: ۱۱۹

نُفُوسِهِمْ وَ لِيَجْعَلَ ذَٰلِكَ أَبْوَابًا مُّتَّحًا إِلَىٰ فَضْلِهِ وَ أَسْبَابًا ذُلًّا لِّعَفْوِهِ» (۱)

مگر کعبه، خانه پاک خدا را نمی‌بینید؟ خداوند انسانها را از زمان آدم تا انسان‌های آخرین این جهان، با سنگ‌هایی که نه زیان می‌رسانند و نه نفع می‌بخشند، نه می‌بینند و نه می‌شنوند آزمایش نموده این سنگ‌ها را خانه محترم خود قرار داده، و آن را موجب پایداری و پا بر جایی مردم گردانیده است. سپس آن را در پر سنگ‌لاخ‌ترین مکان‌ها و بی‌گیاه‌ترین نقاط زمین، و کم فاصله‌ترین دره‌ها قرار داد.

در میان کوه‌های خشن، رمل‌های فراوان، چشمه‌های کم آب، و آبادی‌های از هم جدا و پر فاصله، که نه شتر، و نه اسب و گاو و گوسفند هیچکدام در آن به راحتی زندگی نمی‌کند و سپس آدم و فرزندانش را فرمان داد که به آن سو توجه کنند و آن را مرکز تجمع و سر منزل مقصود و باراندازشان گردانید، تا افراد از اعماق قلب به سرعت از میان فلات و دشت‌های دور، و از درون وادیها و دره‌های عمیق، و جزائر از هم پراکنده‌ی دریاها، به آن جا روی آوردند، تا به هنگام سعی شانه‌ها را حرکت دهند و لا اله الا الله گویان اطراف خانه طواف کنند، و با موهای آشفته و بدن‌های پر گرد و غبار به سرعت حرکت کنند، لباس‌هایی که نشانه شخصیت‌ها است کنار انداخته و با اصلاح نکردن موها قیافه خود را تغییر دهند.

۱- نهج البلاغه، ص ۲۹۳، خطبه قاصعه.

ص: ۱۲۰

این آزمونی بزرگ، امتحانی شدید و آزمایشی آشکار و پاکسازی و خالص گردانیدنی موثر است که خداوند آنرا سبب رحمت و رسیدن به بهشتش قرار داده است.

اگر خداوند خانه محترمش و محل‌های انجام وظائف حج را در میان باغها و نه‌رها و سرزمینهای هموار و پر درخت و پر ثمر، مناطقی آباد و دارای خانه و کاخهای بسیار و آبادی‌های به هم پیوسته، در میان گندم‌زارها و باغهای خرم و پر گل و گیاه، در میان بستان‌های زیبا و پر طراوت و پر آب، در وسط باغستانی بهجتزا و جاده‌های آباد قرار می‌داد به همان نسبت که آزمایش و امتحان ساده‌تر بود پاداش و جزاء نیز کمتر بود.

و اگر پی و بنیان خانه «کعبه» و سنگ‌هایی که در بنای آن بکار رفته از زمرد سبز و یاقوت سرخ و نور و روشنائی بود، شک و تردید دیرتر در سینه‌های (ظاهر بینان) رخنه می‌کرد و کوشش ابلیس بر قلبها کمتر اثر می‌گذاشت و وسوسه‌های پنهانی از مردم منتفی می‌گشت. اما خداوند بندگانش را با انواع شدائد می‌آزماید و با انواع مشکلات دعوت به عبادت می‌کند و به اقسام گرفتاریها مبتلا می‌نماید تا تکبر را از قلبهایشان خارج سازد، و خضوع و آرامش را در آنها جایگزین نماید.

بابهای فضل و رحمتش را به رویشان بگشاید و وسائل عفو خویش را به آسانی در اختیارشان قرار دهد.» (۱)

- وقوف به عرفات از ظهر روز نهم آغاز می‌شود. بنابراین زمان حرکت به سوی عرفات به گونه‌ای باید تنظیم شود که حجاج

۱- ترجمه گویا و شرح فشرده‌ای بر نهج البلاغه، ج ۲، ص ۳۰۴.

ص: ۱۲۱

- قبل از ظهر در عرفات حاضر باشند. پس لازم نیست کاروان بعد از ظهر روز هشتم به عرفات حرکت کند. بلکه میتوان با گذشتن پاسی از شب به عرفه رفت و با فرض حل مشکل استظلال، از ماشین مسقف استفاده کرد.
- وقت وقوف از ظهر تا مغرب است و واجب است حاجیان در این مدت در صحرای عرفات باشند و از حدود آن خارج نشوند، بنابراین نسبت به حدود عرفات، که امروزه با تابلوهای بزرگ زرد رنگ مشخص شده است توجیه شوند و حتی المقدور از تردد در جاهای مختلف عرفات نیز بپرهیزند که احتمال گم شدن آنها زیاد است و در صورت گم شدن ممکن است از اعمال باز بمانند.
- تابلوهای مشاعر مقدس به رنگ‌های ذیل است: "عرفات: زرد رنگ"، "مشعرالحرام: بنفش"، "منا: آبی"
- اگر شب زنده داری شب نهم در عرفات، موجب خستگی و خواب آلودگی زائران برای مراسم ظهر عرفه می شود، بهتر است زائران را به خوابیدن در شب نهم توصیه کرد.
- سنگهای رمی را میتوان از کوههای مکه و از مکان‌های مباح جمع کرد، اما از آنجا که عرفات خارج از حرم است و سنگ رمی باید از حرم باشد، نمی‌توان سنگ رمی را از عرفات جمع کرد.
- قبل از رفتن به عرفات در مکه با عوامل کاروان نسبت به انتقال زائران از عرفات به مشعر و مناهنگی شود و برنامه

ص: ۱۲۲

- ای برای انتقال ضعفا از عرفات به مشعر الحرام و منا چیده شود به گونه‌ای که وقوف مشعر را درک کنند و به منا برسند.
- با توجه به اینکه اکثر زائران تلفن همراه دارند، شماره تلفن‌های همراه آنان نوشته شود و در اختیار مسؤول هر اتوبوس گذاشته شود تا در مواقع اضطراری بویژه شب دهم امکان ارتباط اتوبوس‌ها با یکدیگر فراهم شود.
- معمولاً در هر اتوبوسی یک یا چند نفر از عوامل کاروان میباشند که به دنبال زائران از عرفات به مشعر و منا میروند باید دو مطلب مهم را به آنان تذکر داد یکی این که حتماً وقتی به مشعر رسیدند اگر همراه با معذورین میباشند در مشعر نیت وقوف داده و کسی خواب نباشد و بدون نیت از مشعر رد نشود. نکته دوم این که اگر در راه به ترافیک برخورد کنند به گونه‌ای که اگر بخواهند با ماشین به مشعر برسند وقوف اختیاری آن را درک نمیکنند به هر نحوی شده زائران را پیاده به مشعر بیاورند تا حج آنان به اشکال برخورد نکند. به عوامل گفته شود شما ضامن حج مردم هستید.
- عوامل کاروان اگر نایب باشند و به همراه زائران به منا رفتند باید قبل از طلوع فجر خود را به مشعر برای درک وقوف اختیاری برسانند و الا حج نیایی آنان اشکال پیدا میکند.
- به زائران تذکر داده شود که اگر در عرفات یا مشعر از کاروان جدا افتادند بدون هیچ ترس و واهمهای و دور خود چرخیدن، با هر کدام از کاروانهای ایران که مسیر را طی میکنند و با معرفی خود به روحانی آن کاروان، وقوف در عرفات و مشعر را

ص: ۱۲۳

انجام بدهند و به منا بیایند. در آنجا توسط ستاد گمشدگان به کاروان خود ملحق خواهند شد. اگر چنین تذکری داده نشود ممکن است زائر در اثر هول و هراس راه مکه را پیش گرفته و به محل اسکان برگردد و از وقوفین و مناسک منا بازماند و در نتیجه حش فاسد شود.

- هر چند در سالهای اخیر به سبب وجود راههای متعدد، به موقع نرسیدن به مشعرالحرام بسیار بعید است ولی گاهی در اثر ترافیک سنگین و سوء مدیریت، برخی از کاروان‌ها پس از اتمام وقت وقوف، به مشعر رسیده‌اند و حج زائران را با مشکل مواجه کرده‌اند. لذا با توجه به این که فاصله‌ی جبل‌الرحمه تا مشعر الحرام در حدود ۷۲۰۰ متر است، در صورت بروز هرگونه مشکل برای ادامه طریق توسط اتوبوس می‌توان پیاده به راه ادامه داد تا از وقوف در مشعر باز نماند. گفتنی است برای رسیدن به مشعر حتماً باید تابلوهای به رنگ بنفش که بر آنها جمله بدایه مزدلفه نوشته شده پشت سر گذاشت.

- افراد توانمند کاروان می‌توانند تحت نظارت روحانی یا معین کاروان به پیاده روی از عرفات تا مشعرالحرام اقدام کنند و در طول مسیر با خواندن ادعیه‌های مانند جوشن کبیر و معجیر و مشلول، به مناجات با خدا بپردازند تا خاطره شیرینی را از این سفر معنوی به یادگار برده و نیز گرفتار دود و ترافیک نشده و به موقع به مشعر رسیده و شب را در آنجا استراحت کنند

- برای نیت وقوف در مشعر الحرام لازم نیست هنگام طلوع فجر بیدار باشند، بلکه اگر از سر شب قصد این را داشته باشند

ص: ۱۲۴

که از طلوع فجر تا طلوع آفتاب را به قصد وقوف و به عنوان یکی از اعمال حج در آنجا باشند کفایت می‌کند، لذا بهتر است، در بدو ورود به مشعر الحرام و استقرار حجّاج، این نکته به زائران اعلام شود که از هم اکنون تصمیم داشته باشند که از طلوع فجر به نیت وقوف در اینجا باشند.

- از آنجا که برخی از مراجع معظم تقلید مانند پیش از طلوع فجر را در مشعر الحرام به نیت طاعت الهی واجب میدانند بهتر است در عرفات یا پیش از رسیدن به مشعر یا در بدو ورود به مشعر این نکته نیز به زائران یادآوری شود که از هم اکنون در اینجا می‌مانیم به قصد طاعت الهی و از طلوع فجر تا طلوع آفتاب نیز به قصد وقوف و به عنوان یکی از اعمال حجّ در این سرزمین توقف می‌کنیم.

- بانوانی که شب عید به منا می‌روند اگر به رمی نرسیدند یا در اثر ازدحام یا عذر دیگری نتوانستند رمی کنند، باید در روز رمی کنند.

- اگر زائری ناچار به گرفتن نایب شود، نایب نمیتواند رمی را در شب انجام دهد، بلکه باید در روز نیابت را به جا آورد.

- با توجه به وضع کنونی جمرات و امکان رمی اکثر زائران، باید توجه داشت که حتی الامکان رمی توسط خود زائران انجام شود و از نیابت خودداری کنند.

- اگر برخی از عوامل کاروان یا همراهان زائر بر نایب گرفتن زنان اصرار بورزند با خواندن این مسئله از مناسک، آنان را توجیه کرد: مستحب است بلکه موافق احتیاط است که اگر

ص: ۱۲۵

بشود مریض را حمل کنند و نزد جمره ببرند و در حضور او سنگ بیندازند. (م ۱۰۱۶)

- باید توجه داشت کسانی که عذر آنها راه رفتن و پیمودن مسیر خیمهها تا جمرات است ولی از رمی معذور نیستند یعنی اگر آنها را به پای جمره یا نزدیک آن ببرند، می‌توانند خودشان رمی را انجام دهند، چنین افرادی اگر امکان دارد ولو با اجاره کردن ویلچر یا آهسته آمدن به جمرات بیایند، نمی‌توانند به دیگری نیابت دهند. اگر در توجیه مسأله فوق کوتاهی شود با توجه به این که بسیاری از مراجع ترتیب بین مناسک منا را شرط میدانند حج زائر با اشکال روبرو میشود.
- به زائران توجه دهید که برای رفتن به جمرات و انجام دادن رمی عجله نکنند و کیسه سنگ دیگران را اشتباهی بر ندارند زیرا سنگها باید مباح باشد و در صورتی که اشتباه شود، و صاحبش راضی نباشد، رمی صحیح نیست.
- با توجه به توسعه جمرات و سهولت رمی و خلوتی اطراف آن، رمی در طبقه اول نیز راحت تر شده و چنانچه برخی از زائران مقلد مراجعی هستند که رمی در طبقه دوم را بنا بر احتیاط صحیح نمیدانند، می‌توان همهی زائران را برای رمی به طبقه اول برد.
- ممکن است مسیر زائران، به طبقه دوم جمرات منتهی شود و رفتن به طبقه همکف نیز مشکل باشد. در این وضع می‌توان با احاطه بر فتوای مراجع مشکل را برطرف کرد:

ص: ۱۲۶

آیات عظام: امام، زنجانی، خامنه‌ای، بهجت و فاضل رمی از طبقه‌ی دوم را جایز دانسته و آیت‌الله مکارم در صورت ازدحام جایز میدانند و آیات عظام: خویی، گلپایگانی، صافی، تبریزی، سیستانی و وحید، احتیاط واجب را در عدم اکتفا به رمی طبقه‌ی دوم دانسته‌اند که می‌توان آنها را به فتوی ارجاع داد.

- بردن زائران برای رمی جمرات و برگرداندن آنها اگر همراه با ذکر و دعا و پاسخ دادن زائران باشد، افزون بر ثواب ذکر و پرهیز از سخنان بیهوده و جلب نظر زائران غیر ایرانی و کوتاه شدن مسیر، خسته نشدن زائر و نشاط او را به همراه دارد.

- در برخی از کشتارگاهها ذابحین غیر مؤمن هستند. باید روحانی یا عوامل کاروان به این نکته توجه داشته باشند که به فتوای برخی از مراجع همانند حضرت امام (قدس سره) چنین ذبحی کفایت نمیکند.

- در سال‌های اخیر به جهت برچیده شدن کشتارگاه‌های قدیمی و احداث کشتارگاههای مکانیکی جدید، باید با تدبیر و برنامه‌ریزی دقیق برای ذبح اقدام شود تا قربانی زائران بطور صحیح انجام شود و لذا توجه امور زیر لازم است:

- چون مسلخ‌های فعلی خارج از منا است، و حلق و تقصیر در آنجا صحیح نیست باید افرادی که به مسلخ می‌روند توجه داشته باشند که پس از قربانی در آنجا و حتی کنار مسلخ تقصیر نکنند بلکه به منا برگردند و نیز توجه داشته باشند که چون تقصیر نیز باید در روز عید انجام شود پیش از غروب به منا برگردند. آخرین عمل روز عید را نیز انجام دهند.

ص: ۱۲۷

- حتماً از زائرنی که به قربانگاه نمی‌آیند برای انجام قربانی از طرف آنان نیابت بگیرند، صرف این که راضی است و خوشحال می‌شود کفایت نمی‌کند.
- افرادی که به قربانگاه می‌روند از زائران و کالت در توکیل نیز بگیرند تا اگر خودشان موفق به ذبح نشدند بتوانند به دیگری برای ذبح و کالت بدهند.
- هر چند شرایط گوسفندان از پیش تا حدودی کنترل شده است ولی نسبت به شرایط ظاهری مثل لاغر نبودن و ناقص نبودن آن دقت داشته باشند و چنانچه دارای شرایط نبودند آنها را برگردانند و ذبح نکنند.
- در ذبح حیوان نیت و قصد نیابت و جهت قبله و گفتن بسم‌الله فراموش نشود.
- هر چند ذابحین برای خود قربانی یا تقصیر نکرده باشند، ذبح حیوان به نیابت از دیگران اشکال ندارد.
- چون لباس احرام باید پاک باشد و چنانچه نجس شود تطهیر آن لازم است، ذابحین حتی المقدور مراعات کنند تا لباس احرامشان نجس نشود.
- برای بجای آوردن اعمال روز عید ترتیبی اتخاذ شود که تمام اعمال در روز عید قربان انجام داده شود، لذا پس از ورود به منا و صرف صبحانه و آماده شدن زائران، آنها طبق زمانمندی اعلام شده برای رمی جمره عقبه حرکت داده شوند چون اگر تاخیر شود و رمی به ظهر یا بعد از ظهر بیافتد ممکن است موفق به اتمام اعمال روز عید نشوند.

ص: ۱۲۸

- کسانی که خودشان حلق یا تقصیر نکرده‌اند، نمی‌توانند برای دیگران حلق کنند یا برای تقصیر موی او را بچینند.
- به کسانی که موظف به حلق هستند، نسبت به نظافت محل و طهارت بدن و لباس و محیط زندگی تذکر داده شود.
- مراحل سه‌گانه خروج از احرام حج یا آوری شود، که تصور نکنند با حلق یا تقصیر تمام محرمات حلال می‌شود مخصوصاً نسبت به استفاده از صابون و شامپوی خوشبو و نیز حرام بودن زن و مرد بر یکدیگر تذکر داده شود.

رمی جمرات و بیتوته در منا

- چون به فتوای برخی فقهاء کسانی که در روز عید موفق به قربانی نشده‌اند باید رمی و حلق را در روز عید انجام دهند و قربانی را در روز بعد انجام دهند، لذا باید با مراجعه به مناسک، زائران را راهنمایی کرد.
- نیت بیتوته در منا را باید پیش از غروب آفتاب به زائران تذکر داد و همین که قصد کنند "نصف شب را به عنوان بیتوته در منا می‌مانند قربۀ الی الله کفایت می‌کند و اگر در آغاز بیتوته نیز در جلسه حضور نداشته باشد یا توجه نداشته باشند اشکال ندارد.
- چون به فتوای برخی از فقهاء - از جمله امام خمینی (ره) - بیتوته نیمه اول شب واجب است و به فتوای برخی دیگر بین نصف اول شب و نصف دوم آن مخیر هستند، بهتر است برای

ص: ۱۲۹

همه زائران نیمه اول شب را برای بیتوته انتخاب کنند و اگر کسی نیمه اول شب را در منا نبود نیمه دوم را بیتوته کند.

- مراحل سه گانه خروج از احرام حجّ یادآوری شود، که تصور نکنند با حلق یا تقصیر تمام محرمات حلال می شود مخصوصاً نسبت به استفاده از صابون و شامپوی خوشبو و نیز حرام بودن زن و مرد بر یکدیگر تذکر داده شود.

- بیرون رفتن از منا پس از بیتوته اشکال ندارد ولی نباید پیش از نیمه شب از حدود منا بگذرند و برای محاسبه نیمه شب، از مغرب شرعی یا از غروب تا طلوع آفتاب را محاسبه کرده و نصف آن به ساعت مغرب اضافه شود تا نیمه شب که در منا لازم است بدست آید. به فتوای بعضی از مراجع از غروب تا طلوع فجر و به فتوای برخی دیگر از مغرب تا طلوع فجر حساب شده نصف آن به مغرب اضافه شود، نصف شب بدست می آید. بنابر این نیمه شب در بحث بیتوته با نیمه شب در وقت نماز مغرب و عشاء تفاوت دارد.

- زائران از قبل نسبت به احتمال عدم امکان قربانی در روز عید و باقی ماندن در احرام توجیه شوند. در این گونه موارد خوب است روحانی در لباس احرام ولو قربانی برای او انجام شده باشد و تقصیر کرده باشد، باقی بماند تا سبب دلگرمی محرمان باشد.

- چون بسیاری از غیر شیعیان رمی روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی حجّه را پیش از ظهر صحیح نمی دانند لذا بعد از ظهر این دو روز جمرات شلوغ است که حتی المقدور باید در این دو روز زائران برای رمی پیش از ظهر اقدام کنند.

ص: ۱۳۰

- کسانی که در روز عید، قربانی یا حلق نکرده‌اند روز یازدهم می‌توانند پیش از انجام این دو عمل، رمی جمرات را انجام دهند.
- باید توجه داشت که رمی در شب برای بانوان به طور مطلق، اختصاص به رمی روز عید قربان دارد ولی نسبت به روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی حجه تنها بانوانی که نمی‌توانند در روز رمی کنند رمی شبانه برای آنها جایز است ولی کسانی که بتوانند در روز، خودشان انجام دهند نمی‌توانند شب رمی کنند.
- برای زنان رمی جمره عقبه پس از وقوف به مشعر و آمدن به منا در همان شب عید قربان مانع ندارد ولی رمی روز یازدهم و دوازدهم در صورتی برای آنان در شب صحیح است که از رمی در روز معذور باشند.
- نبردن زائران به مکه در ابتدای شب از منا، زیرا بیدار نگاه داشتن آنان در طول شب در شبهای طولانی زمستان و به عبادت و ادار کردن آنها امکان ندارد و چه بسا مبتلا به کفاره گوسفند شوند. لذا اگر لازم است که در شبهای یازدهم یا دوازدهم اعمال مکه انجام شود، زائران بعد از نصف شب از منا بیرون روند.
- ترک بیتوته برای کسانی که تمام شب را در مکه به عبادت مشغول باشند مانعی ندارد و می‌توانند طواف و سعی و سایر اعمال پس از منا را انجام دهند ولی اگر اعمال تمام شد نمی‌توانند آن شب را به منا برگردند بلکه باید بمانند و بقیه شب را تا صبح عبادت کنند و لازم نیست در مسجد الحرام

ص: ۱۳۱

باشد، بلکه در شهر مکه کفایت میکند، ناگفته نماند که ماندن در منا از عبادت در مکه افضل است.

- کاروان‌هایی که پس از ایام تشریق باید بلافاصله به مدینه بروند یا به ایران برگردند، به زائران خود توصیه کنند شب یازدهم یا دوازدهم نیمه اول را قصد بیتوته کنند و قسمتی از آن را استراحت کنند و پس از نیمه شب برای اعمال به مکه بروند. چون در ایام تشریق بهترین وقت از نظر خلوتی برای اعمال در این دو شب، پس از نیمه شب است.

- هر چند خانم‌هایی که احتمال حائض شدن آنان پس از اعمال منا وجود دارد و نمی‌توانند تا وقت پاک شدن در مکه بمانند، اعمال مکه را پیش از وقوف به جای خواهند آورد. ولی چنانچه زنی اعمال مکه را به جای نیاورده بود، و حائض شد باید برای طواف و نماز طواف نایب بگیرد و سعی را خودش با مراعات ترتیب به جای آورد.

- به علل زیر زائران به انجام عمره مفرده پس از اعمال حج تشویق نشوند، حتی برخی افراد را باید برحذر داشت: به فتوای برخی از فقهاء مراعات فاصله بین دو عمره شرط است.

ممکن است در اعمال آنها مشکلی پیش بیاید یا همچنان در احرام بمانند.

سبب ازدحام مطاف و مسعی خواهد شد و این امر موجب دشوار شدن طواف و سعی واجب دیگران است.

ص: ۱۳۲

- اگر در اعمال، مشکل فقهی برای زائری پدید آمد که فتوای مرجع تقلیدش در دسترس نیست باید او را به طریق احتیاط راهنمایی کرد و با عمل به احتیاط مشکل مرتفع خواهد شد و برخی از مسائل که عمل به آن فوری نیست مثل کفاره برخی از محرمات، باید وا گذاشته شود تا در آینده فتوای مرجع تقلیدش به دست آورده شود و راهنمایی گردد.

ص: ۱۳۴

فصل هشتم دیگر موارد

اشاره

ص: ۱۳۵

- در هر مرحله، پس از انجام عمل، کنترل اعمال صورت گیرد، به ویژه پس از محرم شدن و طواف و سعی و رمی جمرات، تا در صورت نقصان یا اشکال، در همانجا به رفع نقص یا اشکال پرداخته شود.
- اعلام عمومی برنامه‌های کاروان و نصب آن در مکان‌های مناسب.
- تهیه نوارهای مداحی برای طول راه.
- توجه داشتن به مناسبت‌های ایام و سخن گفتن پیرامون آنها تأثیر بسزایی برای زائر دارد.
- پرهیز دادن زائران از مباحثه با وهابیون. به زائران گوشزد شود وقتی با اهل سنت بحث میشود، آنها به علمای خود ارجاع میدهند و از بحث کردن گریزانند. به همین روش شما نیز از وارد شدن در بحث با آنان خود داری کنید.

ص: ۱۳۶

- آگاهی دادن به زائر نسبت به تبلیغات مسموم و هابیون و آمادگی دادن به آنها در برخورد شایسته با اینگونه افراد. در هر جلسهای، به تناسب، یک یا چند شبهه مطرح و پاسخ داده شود.
- اگر در برخی از شبها زائران را برای قرائت قرآن یا نیایش به طبقه دوم مسجد الحرام می برید لازم نیست حتماً روبروی ناودان باشد بلکه اگر در اضلاع دیگر مسجد الحرام مستقر شوند گذشته از این که خلوتتر است از مزاحمت سعودی‌ها نیز در امان خواهند بود.
- در ازدحام ایام تشریق روحانی باید با زیرکی خاصی جو کاروان را بدست گیرد و با یک سخنرانی و ذکر خاطره‌های تلخ و شیرین از التهاب کاروان بکاهد.
- روحانی به هیچ وجه در مسائل مالی مانند ماشین گرفتن و جمع صدقات و غیره دخالت نکند.
- زدن ماسک در هنگام احرام با توجه فتوای مراجع توجیه شود.
- زائرانی را که از پوشش مناسبی برخوردار نیستند می توان با برخوردهای صحیح آنان را به احکام دین پایبند کرد.
- برگزاری مسابقات در طول سفر از بی حوصلگی و خمودی و خستگی کاروان میکاهد و آنان را به امور مفید سرگرم میکند. این کار باید توسط روحانی با حمایت مسئولین کاروان انجام شود.

ص: ۱۳۷

- در جلسه وداع، وظایف حاجی پس از بازگشت از سفر گوشزد شود و به لزوم حلالیت طلبی زائران از یکدیگر از آنچه در طول سفر گذشته است، تأکید شود.
- تهیه و توزیع منشور و میثاق نامه‌ای که ناظر بر تعهدات اخلاقی زائر پس از بازگشت از حج است و اهدای آن در جلسه وداعیه.
- زائران از ایران قرآنی برای خود بیاورند تا در مکان‌هایی که دسترسی به قرآن کمتر است، از آن استفاده کنند.
- اختصاص هر یک از روزهای اقامت در مکه و مدینه به نام یکی از معصومین (ع) به ویژه امامان خفته در بقیع و چند دقیقه پیرامون حیات پربار آنان سخن گفتن.
- اجتناب از اختلاط زن و مرد؛ باید به زائران مرد توجه داد فقط در هنگام طواف اختلاط مرد و زن اشکال ندارد ولی در غیر آن باید اجتناب کرد حتی در نماز.
- ایجاد یک کتابخانه کوچک از کتابهایی که بعثه مقام رهبری اهدا میکند. هم چنین با تشویق زائران به واگذاری کتاب‌هایی که از ایران آورده‌اند، می توان کتابخانه‌ای کوچک تشکیل داد تا زائران در هنگام فراغت در مکه و مدینه به مطالعه آنها بپردازند.
- ترغیب زائران به برخورد صمیمی با زائران کشورهای دیگر و ایجاد ارتباط با آنان همراه با اهدای هدیه معنوی، جود و سخای ایرانی را نشان میدهد.

ص: ۱۳۸

- برقراری مجالس ترحیم و بزرگداشت برای زائران به حق پیوسته.

- آداب و اعمال دهه ذی حجه تهیه شود و در زمان مناسب در اختیار زائران قرار گیرد تا از آن بهره‌مند شوند.

- تشویق به نمازهای مستحبی در مسجدین و در عرفات و منا از به هدر رفتن وقت زائران جلوگیری میکند.

- آگاهی روحانی از مسائل تجهیز و تدفین میت لازم است زیرا ممکن است در طول سفر لازم شود.

- توجه دادن زائران نسبت به کیفیت و کمیت خدمات رفاهی و مقایسه کردن وضع زائران ایرانی با زائران کشورهای دیگر.

- کمک دادن به عوامل کاروان در هنگام سرو غذا و تشویق زائران به این کار، تأثیر به‌سزایی در روحیه زائران دارد.

- همراه داشتن ویلچر در عرفات برای سالخوردگان، سبب می‌شود اگر به پیاده روی برای رسیدن به مشعر الحرام نیاز شد به مشکلی برخورد نکنند.

- در بالا- و پایین پله‌های برقی کلیدی برای خاموش کردن در دسترس است، در صورت بروز مشکل برای زائران از این کلید استفاده شود.

- اذکاری مانند تهلیل، حوقله، صلوات، تسبیح، تسبیحات اربعه در زدودن شک و تردید، وسواس و دلهره مؤثر است.

ص: ۱۳۹

- با ثبت نام قبلی میتوان کاروان را به زیارت دوره برد و مکانهای تاریخی مدینه و مکه بویژه عرفات، مشعر و منا را به خرج خود کاروان به آنها نشان داد.
- از تراکتهای خوش خط و زیبا با مضامین عالی، جهت حفظ حجاب خانمها در سالنها و تابلوی اعلانات، استفاده شود و هر روز با متنهای زیباتر و جدید عوض شوند.
- اجرای عقد اخوت در عید غدیر با بیان وظایف اخوت و فضایل امیر مؤمنان (ع).
- بردن زائر به زیارت مسجد مباحله و غمامه و مشربه ام ابراهیم و غیر آن در مدینه و بیان وقایع تاریخی آن، در روزهای اول ورود.
- آماده کردن مطالب مورد نیاز دربار اماکن و تاریخ و یادداشت برداری در ایران؛ زیرا بردن کتاب امکان ندارد و در آنجا فرصت مطالعه نیز دست نمیدهد.
- اختصاص دادن روزهای جمعه به ذکر فضایل امام زمان، بیان موانع ظهور، وظایف منتظران.
- با سعه صدر و برخورد متین و منطقی، حجاب و پوشش زائرین (بخصوص خانمها) تحت کنترل درآید و عواقب سوء بدحجابی و اثرات زننده اجتماعی آن و فلسفه حجاب در جلسات تذکر داده شود.
- درب اتاق روحانی و معین و معینه همیشه به روی زائر باز باشد و در بین زائرین و در جمعشان حضور یابند.

ص: ۱۴۰

- زائرینی که در کاروان از جهات مختلف (ختم قرآن، شرکت مستمر در جلسات، فعالیتهای عبادی و مستحبات، همکاری و ...) ممتاز هستند، شناسایی شده و مورد تقدیر قرار گیرند.
- در پایان هر جلسه یکی از کتابهای اعتقادی از استاد مطهری، علامه طباطبایی و دکتر بهشتی و ... معرفی شود و در ۵ دقیقه پیرامون محتوای آن بحث شود تا هم فرهنگ کتابخوانی رواج یابد و هم زائران جوان با توجه به شبها و سئوالاتی که در ذهنشان موجود است پاسخهای خود را در کتابها جستجو نمایند.
- در روزهای آخر سفر جلسهای با موضوع "چه کنیم تا حاجی بمانیم" برقرار شود و از حاجیان خواسته شود نقطه نظرات خود را در این موضوع بیان کنند و چکیده‌ی مطالب مکتوب و در اختیار آنان گذاشته شود.
- در جلسات از زائران خواسته شود تا خلاصهای از سفر خویش را تحت عنوان «سفر در یک نگاه» به رشته تحریر در آورده و رهاورد سفرشان را مکتوب کنند تا بدینوسیله درك خود را نسبت به فضا و محیطی که در آن بوده اند و نسبت به عرفان و صفای معنوی آن ثبت و ضبط کنند و در اختیار دیگران قرار دهند.
- در همان دفعه اول که زائران به حرم برده میشوند، ضمن اینکه کارت هتل و آدرس را به همراه دارند، علامتهایی در

ص: ۱۴۱

مسیر به آنها گوشزد شود تا مسیر رفت و آمد را به خوبی یاد بگیرند و نگرانی از گم شدن و تبعات آن را نداشته باشند. در ضمن به شماره‌های مخصوص درهای حرم اشاره شود تا در موقع لزوم از آنها برای پیدا کردن منزل و هتل استفاده کنند.

نمازی پرفضیلت در ماه ذی قعدة

برای روزهای یکشنبه در ماه ذی قعدة، نمازی با فضیلت بسیار از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده است. در فضیلت این نماز آمده است که هر که آن را بجا آورد توبه‌اش مقبول و گناهش آمرزیده می‌شود. شاکیان او در روز قیامت از او راضی می‌شوند. با ایمان بمیرد و دینش گرفته نشود و قبرش گشاده و نورانی گردد. والدینش از او راضی شوند و مغفرت شامل حال والدین او و ذریه او شود. توسعه رزق پیدا می‌کند و ملک الموت با او در وقت مردن مدارا کند و به آسانی جان او بیرون شود. برای خواندن این نماز باید در روز یکشنبه غسل کند و وضو بگیرد و چهار رکعت نماز به دو تشهد و دو سلام بخواند. در هر رکعت

حمد یک مرتبه و

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

سه مرتبه و معوذتین (ناس و فلق) یک مرتبه پس هفتاد مرتبه استغفار کند و ختم کند استغفار را به

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

پس بگوید

يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي

ص: ۱۴۲

وَذُنُوبَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ (۱).

نماز اول هر ماه

در روز اول هر ماه دو رکعت نماز مستحب است:

در رکعت اول بعد از حمد سی مرتبه

قُلْ هُوَ اللَّهُ

و در رکعت دوم بعد از حمد سی مرتبه

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ

بخواند و بعد از نماز تصدقی کند چون چنین کند سلامتی خود را در آن ماه از حق تعالی بخرد و از بعضی روایات نقل است که

بعد از نماز بخواند

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ وَأَفْوُضْ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ رَبِّ إِنِّي لَمِمَّا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرِ فَقِيرٍ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ.

ص: ۱۴۳

نماز ده شب اول ذی حجه

– دو رکعت نماز مابین نماز مغرب و عشا بخواند و در هر رکعت بعد از حمد یک مرتبه توحید و آیه
 وَاعْدَنَا مُوسَىٰ ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتَمَمْنَاهَا بِعَشْرِ فِتْمٍ مِيقَاتٍ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ
 سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ
 بخواند تا با ثواب حاجیان شریک شود.

نماز جعفر طیار

پیامبر به پسر عموی خود فرمودند: ای جعفر چهار رکعت نماز با دو سلام انجام بده و در هر رکعتی پس از حمد و سوره ۱۵ مرتبه «
 سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ
 » بگو و در رکوع نیز ۱۰ مرتبه این تسبیحات را بگو و چون از رکوع بلند شوی در حال قیام، ۱۰ مرتبه آن را بگو و در سجده اول و
 دوم در حال سجده، ۱۰ مرتبه آن را بگو و بعد از سر برداشتن از سجده اول و دوم، نیز ۱۰ مرتبه تسبیحات اربعه را بگو که جمعاً در
 هر رکعت ۷۵ مرتبه و در چهار رکعت ۳۰۰ مرتبه می‌شود.
 در نماز جعفر طیار بعد از حمد، هر سوره‌ای بخواند کفایت می‌کند، ولی بهتر آن است که: در رکعت اول بعد از حمد سوره مبارکه
 «زلزال» و در رکعت دوم بعد از حمد سوره مبارکه «والعادیات» و در رکعت سوم بعد از حمد سوره مبارکه «اذا جاء نصر الله» و در
 رکعت چهارم بعد از حمد سوره مبارکه «قل هو الله احد» را بخواند.

ص: ۱۴۴

حریم و حرمت خانواده حج

- برای بقاء و ادامه حیات خانواده معنوی حج که به لطف و عنایت الهی تشکیل شده، با همکاری و همفکری مدیر کاروان و اعضای شورای فرهنگی و گروه ارشاد تدبیری اتخاذ شود که جمع حاجیان در ایران نیز به مناسبت‌های مختلف تشکیل شود.

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحيم

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیفزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیت های گسترده مرکز :

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی

دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند

مسجد جمکران و ...

ط) برگزاری همایش‌ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه
 ی) برگزاری دوره‌های آموزشی ویژه عموم و دوره‌های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال
 دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج‌رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان
 تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی:
www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳-۲۳۱۱ (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور
 کاربران ۲۳۳۳۰۴۵ (۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده‌ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی
 جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح‌های توسعه‌ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل
 و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق
 روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایند انشاءالله.

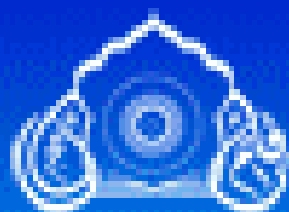
شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳، شماره کارت: ۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳ و شماره حساب شبا: IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱-۵۳-۰۶۰۹
 به نام مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان - خیابان مسجد سید
 ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام - هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنت غیبت ما، او را از ما جدا کرده
 است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار
 شریک کننده برادرش! من در کرم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است،
 هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلى الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست تر می‌داری: مردی
 اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از
 پیروان ما را دارد، اما تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می‌گشایی که آن بینوا، خود را ببدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال،
 خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی‌گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی
 همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش
 از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند
 آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گام‌ها

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

